TÜBA-KED 10/2012

OSMANİYE ARKEOLOJİK VARLIKLAR ENVANTERİ 2010 - 2013 YILLARI ÇALIŞMALARI

AN INVENTORY OF ARCHAEOLOGICAL SITES IN OSMANIYE 2010 - 2013

Füsun TÜLEK*

Özet

2010 ve 2013 yılları arasında ağırlıklı olarak Toprakkale ve Sumbas ilçelerinde arkeolojik varlık araştırması yapılmıştır. Osmaniye İlinin güney ve batı kesiminde yer alan Toprakkale ilçesinde daha çok antik çiftlik ve nekropoller tespit edilmiştir. Kuzeyde büyük kısmı Toros Dağları üstünde yer alan Sumbas ilçesi arkeolojik varlıklar açısından son derece zengin olduğu tespitler ile belgelenmektedir. Çoğunluğu Roma İmparatorluk ve Geç Antik dönemlere ait antik yerleşimlerin yanı sıra nekropol, anıt mezar, Roma su havuzu ve çeşmeleri buluntular arasındadır.

Anahtar Sözcükler:

Höyük, Antik Yerleşim, Nekropol, Su Kemeri, Sarnıç, Roma Havuzu, Roma Çeşmesi, Basamaklı Kaya Anıtı

Abstract

Archaeological survey of Osmaniye province conducted during years 2010 to 2013 covered documentation of archaeological sites and monuments in towns of Toprakkale and Sumbas. Toprakkale town located at South and West parts of the Osmaniye Province mainly yielded villa rusticae and necropoleis. At North of the Osmaniye Province Sumbas town of which most of its land covers rough terrain of Taurus Mountains yielded numerous archaeological sites and monuments testifying its rich and diverse history. Documented archaeological sites, together with necropoleis, monumental tombs, Roman pools and fountains mostly belong to Roman Imperial and Late Antique Periods.

Keywords:

Mound, ancient settlement, necropolis, aqueduct, cistern, pool, fountain, stepped rock-cut monument

* Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü, e-posta: fusuntulek@kocaeli.edu.tr

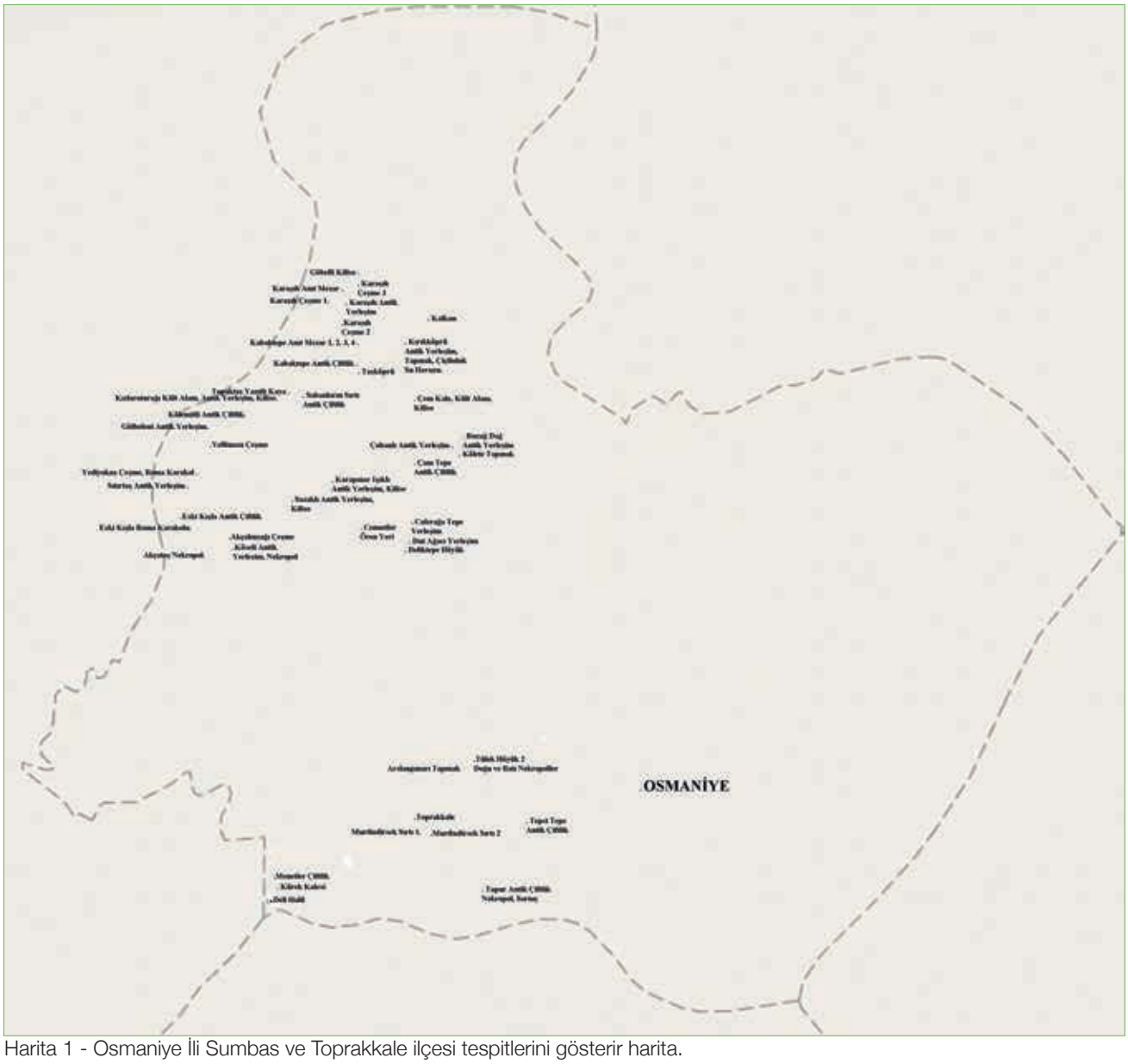
Giriş

Osmaniye Arkeolojik Varlıkları Envanter Çalışması Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün "Osmaniye İli ve İlçelerinde Taşınmaz Kültür Varlıkları Tespiti Çalışması" başlıklı ruhsat ve izinleri, Kocaeli Üniversitesi Bilimsel araştırma izin ve görevlendirmeleri ve TÜBA- KED A9 numaralı arkeoloji projesi olarak 2005 yılından beri yürütülmektedir.

Çalışma, Osmaniye il sınırlarının kapsadığı alanda yüzeyde görülebilen ve tanımlanabilen arkeolojik varlıkların görsel kayıtlarının ve konum bilgilerinin güncellenmesi, bilimsel inceleme ile tanımlanarak bir kültür varlığı olarak tescil edilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

Osmaniye Arkeolojik Varlıklar Tespit Çalışması, 2010 ve 2013 yılları arası ağırlıklı olarak Toprakkale ve Sumbas ilçeleri ile beraber Kadirli ve Merkez ilçelerde de arkeolojik varlık taramasını sürdürmüştür.

İlin tüm ilçelerini ve köylerini kapsayan alan taraması yaygın araştırma yöntemi ile sürdürülmekle birlikte Toprakkale ilçesinde tespit edilen iki alanda (Deli Halil antik yerleşimi ve Toprakkale) ve Sumbas ilçesinde tespit edilen bir alanda (Kızlaroturağı) arkeolojinin yoğun tarama yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmektedir. Arkeolojik varlıkların yaygın tarama yöntemi ile tespiti Toprakkale ilçesinde büyük ölçüde tamamlanmıştır ve Sumbas ilçesinde başlanan arkeolojik varlıkların yaygın taranması halen sürmektedir. (Harita 1). Tüysüz Beldesi Deli Halil Volka'nın güney yamacında 2008 yılında tespit edilen Deli Halil Antik Yerleşimi, 2009- 2011 yılla-



Harita 1 - Osmaniye İli Sumbas ve Toprakkale ilçesi tespitlerini gösterir harita.

rında 109K025 numaralı TÜBİTAK projesi kapsamında arkeo-jeoloji uygulamaları ile incelenmiştir. Bir diğer yoğun alan çalışması Toprak mevkide konik bir yükselti üstünde konumlu Toprakkale'nin mimari, arkeolojik ve jeolojik incelemeleri ise KOÜ- BAP 2012- 73 numaralı proje kapsamında 2011 yılından bu yana sürdürülmektedir.

Yöntem

Çalışma, bölgede daha önce yapılmış kazı ve yüzey araştırması gibi arkeolojik çalışmalardan yararlanmıştır ve ilin ilçelerini ayrı ayrı araştırma alanları olarak belirleyip arkeolojinin yaygın ve yoğun tarama yöntemlerini uygulamıştır. Yaygın tarama esnasında mimari kalıntıları ölçülebilir ve yerleşim dokusu çıkarılabilir antik köylerde arkeolojik çalışma yoğunlaştırılmış, tanımlanabilir yapı özelliği olan kalıntılar ölçülmüş ve belgelenmiştir. Yoğun tarama yönteminin uygulandığı 2013 yılı öncesi alan çalışmalarında seramik kırıkları toplanmış ve listelenmiştir. Çalışmanın seramik buluntuları, alanda ve laboratuvarda çizimleri yapılmakta olup bilimsel incelemeleri sürmektedir.

Araştırmada, 1/25000 ölçekli haritalar ve gps (coğrafik yer konumlandırma aleti) kullanılmıştır. Yoğun tarama çalışmalarının başlangıcında total station aleti ile elde edilen yerleşim ölçümleri haritalandırmada kullanılmıştır. Son iki yılda İl Özel İdare'den sağlanan teknik destek ile sıfır sapmalı gps ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Veriler global mapper yazılımı ve Google earth üzerine ayrı ayrı aktarılmış ve çeşitli bilgi sunum ve yedeklemelerinde bu yazılımlardan yararlanılmıştır. Yapı çizimleri autocad programında seramik çizimleri ise free hand, corel draw yazılımlarında ve en son photoshop ile illustrator yazılımında işlenmişlerdir. Filemaker yazılımı ile oluşturulan veri tabanına tespit edilen kültür varlıkları bilgileri girilmiştir. Seramik buluntular için ayrıca veri tabanı hazırlanmaktadır. 2012 yılında www.arkeojeoloji.com web sayfası hazırlanmış ve çalışmaları devam etmektedir.

Toprakkale

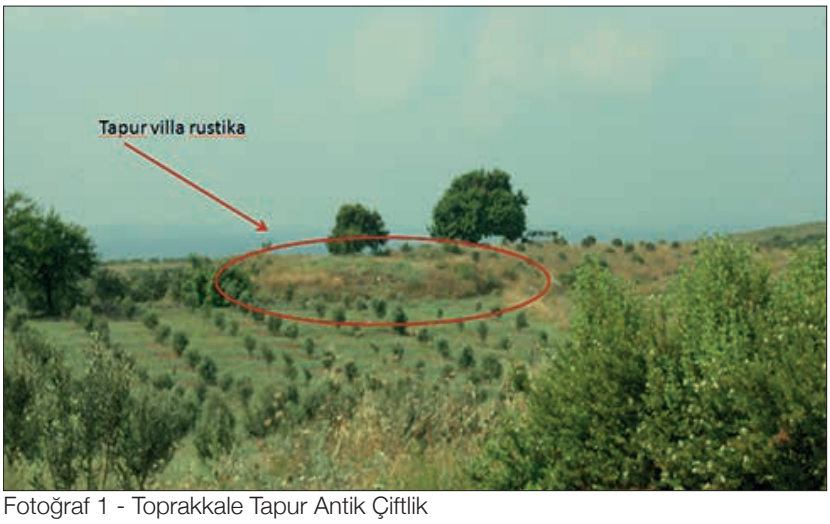
Toprakkale ilçesi Osmaniye ilinin 5 km batısında konumlu olup batıda Adana ili Ceyhan ilçesi ve güneyde Hatay ili Erzin ilçesi ile komşudur. İlçe merkezinin güneyinde yer alan Tüysüz beldesi hemen tümden Deli Halil volkanı bazaltları ile kaplı bir araziden oluşmaktadır. İlçe merkezi kuzeyinde bazalt ve kireçtaşı yükseltilerin yerini alan ovada günümüz Arslanpınarı, Sayhöyük ve Lalegölü köyleri eski höyük yerleşimlerinin de tespit edildiği yerlerdir. Toprakkale ilçesi, doğudan Amanos Dağları üstünde Arslanlı Bel geçitinden gelip batıya Misis- Adana yönüne uzanan tarihi yol üstündedir. Aynı zamanda ilçe, Deli Halil Bazaltları ile Amanos dağları ilk yükseltileri arasında kuzey-güney doğrultuda uzanan bir geçit olan Kısık Boğazı'na sahip olmakla Kuzey Suriye ve Akdeniz ile Ovalık Kilikya'nın bağlantısını sağlamaktadır. Toprakkale İlçe merkezinin ortasından tek su kaynağı olan Karaçay suyu doğudan gelip batıya doğru akmakta ve menderesler yaparak batıya uzanan Ceyhan nehri ile birleşmektedir.

Toprakkale ilçesindeki arkeolojik varlık tespitleri höyük, antik çiftlik, nekropol, tapınak alanı gibi çeşitlenmektedir. Menetler, Yamalık, Karaçay, Sayhöyük, Toprakkale ve Tülek 2 gibi höyükler ilçede tarihöncesi ve tarih çağlarından beri yerleşim olduğunu göstermektedirler. Tülek 2 höyükte bulunan seramik parçaları Kalkolitik dönemden itibaren bir yerleşime tanıklık ederken (Tülek 2009: 9), Toprakkale höyük eteğinde bulunan seramikler Hitit Eski Krallık ve Hitit İmparatorluk döneminde bir yaşantı yeri ve askeri istasyon olduğunu kanıtlamaktadır. Menetler höyük yüzeyinde toplanmış Miken seramik parçaları ilçe yerleşimlerinin Demir Çağ'da denizel ticaret yaptığı ve bölge dışı kültürlerle etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Yine Toprakkale eteklerinde bulunmuş çok sayıda M.Ö. ikinci yüzyıl Hellenistik dönem ve Roma İmparatorluk dönemi Doğu Sigillata tipi seramik parçaları ilçede hakim olan kültürler ve siyasi güçler hakkında bilgi vermektedir.

Bölgenin Geç Antik Dönem yerleşim dokusu ve ekonomisine ışık tutan yerleşim ise Deli Halil Volkanı güney yamacında konumlu Tüysüz beldesinde olmasına karşın tarihi coğrafya olarak tümüyle İskenderun Körfezi, Erzin Ovası ve Kısık Boğazı ile ilintili olan Deli Halil antik yerleşimidir (Tülek 2010: 47- 49). Kırmızı Astarlı Foça sofra tabakları ve Kuzey Afrika ticari amfora parçaları bulunan antik yerleşimin, körfezde en yakın antik Burnaz limanından Akdeniz'de zeytinyağ ticaretine aktif olarak katıldığı anlaşılmaktadır (Keay 1984). Deli Halil antik yerleşimi halkı, aynı zamanda, Kısık Boğazı her iki yakası sırtlarında, (Kersen Tepe, Tepsi Tepe, Göztepe, Murtludirsek sırtı 1 ve 2, Kısık ve Tapur gibi) ve Erzin Ovası 'nda konumlu Geç Antik Dönem çiftlik ve yerleşimlerinde üretilen zeytinyağının denizel ticaret ağına sunulmasını örgütlemekte etkin işlev görmüş olmalıdır.

Kısık Boğazı kuzey çıkışında konumlu Toprakkale höyük kuzey eteği, ilçede arkeolojik yerleşimler arasında çok yoğun olarak Orta Çağ'a ait seramik parçaları barındıran başlıca alandır. Aynı alanın doğu kısmında tespit edilen büyükçe bir Memluk çanak parçası da kalenin mimari geçmişini ve ilçenin tarihsel zaman dizinini destekleyen somut kültür malzemeleri olarak bilgi ve veri dağarcığımıza katkıda bulunmaktadır.

Toprakkale ilçesi arkeolojik yerleşimleri arasında yoğun yapılaşma ve mimari kalıntı barındıran Toprakkale ve



Fotoğraf 1 - Toprakkale Tapur Antik Çiftlik

Deli Halil antik yerleşimi dışında yaşantı görülen dönemlere ait somut kültür malzemesi bulunan 2010 yılı ve sonrası araştırmalarda tespit edilen alanlar Tepsi Tepe, Tapur ve Murtludirsek Sırtı 2 antik çiftliklerdir. Menetler Çiftlik höyük ve Toprakkale höyükleri tespitlerine ek olarak, Arslanpınarı Tapınak, Kürek Kalesi, Tapur ve Tülek 2 Höyük nekropolleri de tespit edilmişlerdir.

Tepsi Tepe Antik Çiftlik

Toprakkale Kale, Yağankaş mevkinde, kalenin 2,5 km. doğusunda Karal deresi güneyinde bulunan 220 m. rakımda Tepsi Tepe'nin kuzey yamacında çiftlik yerleşimi boyutlarında bir antik yerleşim alanı tespit edilmiştir. Yüzeyden toplanan seramik parçaları yerleşimin Geç Roma dönemine ait olduğunu göstermektedir. Antik Çiftlik, N36d3 paftasında kuzey 37° 02'57.7" ve doğu 36° 03'25.9" yer noktasında bulunmaktadır.

Tapur Antik Çiftlik

Toprakkale'nin güneyinde Kısık Boğazı doğu yakası üstündeki sırtlarda N36d3 paftasında Tapur mevkinde 197 m. rakımda bir antik çiftlik – villa rustika kalıntıları tespit edilmiştir (Foto. 1). Antik çiftlik kuzey 37°01'43.2" ve doğu 36 09'32.9" yer noktalarında konumlu olup kalıntılar, 150 m. x 75 m. boyutlarında bir alanı kaplamaktadır. Kırmızı Alanda Foça üretimi sofra kapları ve Geç Antik Dönem günlük kullanım seramik parçaları bulunmuştur. Yağ akıtma oluğu kuzeyinde nekropolün batı ucunda kuzey 37°01'48.69" doğu 36°09'33.16" yer noktasında kireçtaşından ana kayaya oyularak oluşturulmuş dörtgen üstü açık bir sarnıç tespit edilmiştir. Tapur Sarnıcın kısa kenarı 8,54 m. ve uzun kenarı 16,97 m. boyutlarında ve derinliği ±4 m. ölçülebilmiştir (Foto. 3).


Fotoğraf 2 - Toprakkale, Tapur Nekropol mezar

Tapur Nekropol

Tapur antik çiftlikten 300 m. doğu ve kuzeydoğuda bulunan kireç sırtlarında nekropol bulunmaktadır. 3 hektarlık alana yayılan Tapur nekropolde bulunan mezarlar trapez ağızlı kayaya oyulmuş kısa dromoslu, dromosu mezar ağzına kadar oygu basamaklı, içi 2 veya 3 odalı kaya mezarlarından oluşmaktadır. Çoğu açıldıktan sonra tekrar doldurulmuş olan kaya mezarları 20 adettir. Tapur nekropolde kuzey 37°01'48.4" ve doğu 36°09'34.9" yer noktasında ölü gömme törenlerinde işlevli yağ akıtma oluğu bulunmaktadır (Foto. 2).

Murtludirsek Sırtı 2 Antik Çiftlik

Toprakkale'nin güneyinde Kısık Boğazı doğu yakasını kapsayan yükseltiler olan Murtludirsek Sırtı'nın batıya doğru yaptığı 2'nci burun şeklindeki yükseltinin üstünde Kısık Boğazı'ndan 200 m. kadar doğu yönünde yer almaktadır. Tarım arazisi olarak kullanılan alan yeni sürülmüş olup yoğun seramik buluntusu görülmüştür. Tarlayı süren köylü tarafından kenara toplanmış yapı taşları yığınlarının arasında aynı zamanda çok sayıda iri parça antik çatı kiremiti bulunmaktadır. Tarla üstündeki seramik parçaları ise çeşitli günlük antik kullanım ve saklama kapları – dolium kırıkları yanı sıra çok sayıda kaliteli M.S. 6. yüzyıla tarihli sofra tabakları parçaları


Fotoğraf 3 Toprakkale, Tapur Sarnıç

Foça ürünleri rulet bezeli ağızlı Form 3 ve Form 10 tabak kırıkları görülmüştür (Hayes 1972). Yapı taşları sökülüp tarla dışına yığıldığından yapı kalıntıları yüzeyde görülmemiştir. M.S. 5 ve 6. yüzyıllara tarihli yerleşim küçük bir antik köy olabileceği gibi büyük bir antik çiftlik de olabilir. Öte yandan bölgedeki Geç Antik Dönem çiftlikleri zeytinyağı üretim faaliyeti içinde olup işlik taşları bulunurken burada herhangi bir üretime yönelik işlik taşı görülmemektedir. Antik çiftliğin bulunduğu yerin Murtludirsek sırtı eteğinden geçen "Antik Su Kanalı"na yakın olması nedeniyle varlığı su kanalı ile ilişkili olmalıdır. Antik çiftlik, haritanın N36d3 paftasında kuzey 37°03'25.3" ve doğu 36°03'39.5" yer noktasında 100 m rakımda konumludur (Foto. 4).



Fotoğraf 4 - Toprakkale, Murtludirsek Sırtı 2 Antik Çiftlik

Kürek Kalesi

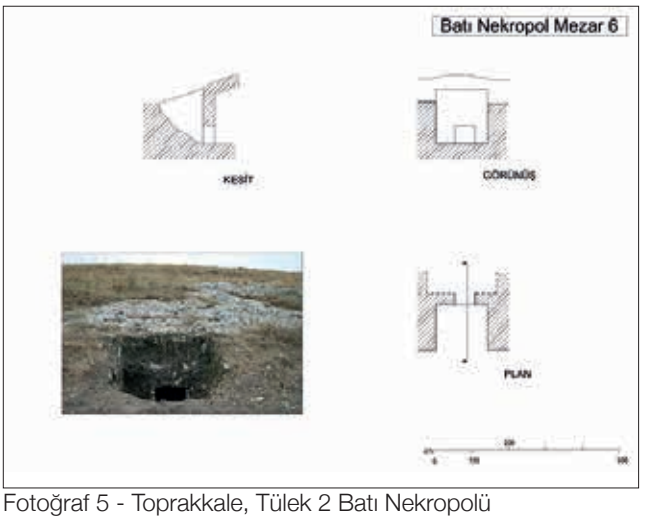
Kale, Tüysüz beldesi, Gök Osman mevkinde 249 m. rakımda tepede haritanın N36d4 paftasında kuzey 37° 02'28.8" ve doğu 36° 03'26.5" yer noktalarında konumludur. Kalenin güney eteğinde rakım 210 m. birden düşmekte ve düz ova başlamaktadır. Kale Yukarı Çukurova'nın en güneyde bulunan düzlüklerini korumaktadır. Kalenin güneyinde Deli Halil Bazaltları ve Volkanı bulunmaktadır. Kürek kalesinin yapıldığı Ortaçağ'da Deli Halil Volkanı Tepesi ile kale iletişim içinde olup ovaya güneyden gelebilecek İskenderun Körfezi ve Kısık Boğazı'ndaki hareketliliği kontrol etmiş olmalıdır. Kürek kalesinden kuş uçuşu 1 km. mesafede kuzeyde ovanın ilk başladığı Cibinlik Düzü adlı düzlükte Menetler Höyük konumludur.

Menetler Çiftlik Höyük

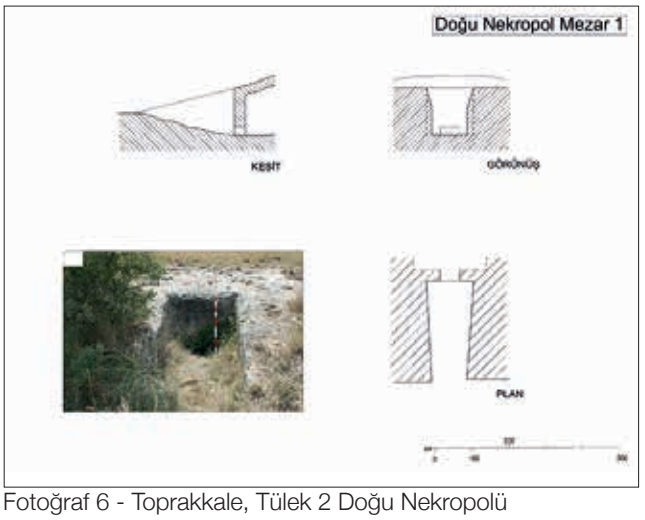
Höyük, Lalegölü köyünde 38 m. rakımda Menetler Çiftliği içinde bulunmaktadır. 17 m. yükseklikteki höyükten toplanan çömlek parçaları arasında yer alan Miken seramikleri, Megara Tipi çanak parçası ve Roma Dönemi Terra Sigillata seramik parçaları, höyükte Demirçağ'dan Roma Dönemi içlerine kadar kesintisiz bir yerleşimin olduğunu göstermektedir. Höyük N36d4 paftasında kuzey 37°03'25.4" ve doğu 36° 03'39.5" yer noktalarında konumludur.

Tülek Höyük 2 Batı ve Doğu Nekropol

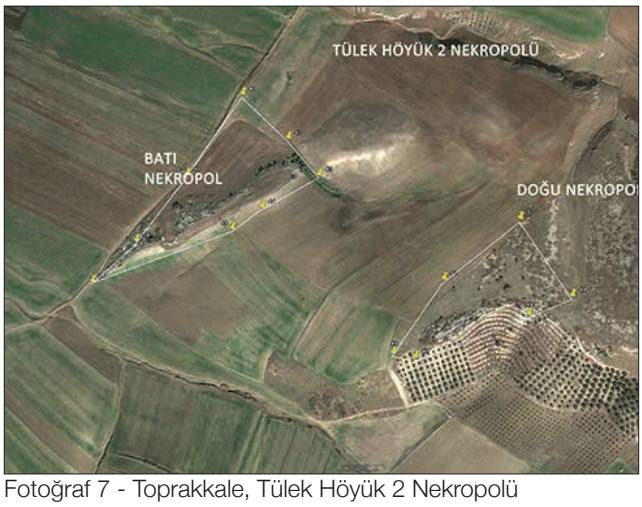
Tülek Höyük 2'nin kuzey yönünde ve Dede Tepe'nin batısında bulunan 2 ayrı sırtta konumlu kaya mezarları bulunmaktadır. Tülek Höyük 2 Nekropolü olarak tanımladığımız mezar alanının doğusundaki sırta bulunan mezarlık alanı Doğu Nekropolü batısı ise Batı Nekropolü olarak tarafımızca tanımlanmıştır. Batı Nekropolü kuzey 37°08'43.37" ve doğu 36°14'97.03" yer noktasından başlayıp 69 ve 92 m. rakım aralığına yayılmaktadır. Doğu Nekropolü ise kuzey 37°08'32" ve doğu 36°15'38.7" yer noktasından başlayıp 124 ve 139 m rakım aralığına yayılıdır. Batı Nekropolünde 42 adet Doğu Nekropolünde 27 adet kaya mezarı tespit edilmiştir. Mezarların hemen hepsi trapez ağızlı zemin kayaya oyulmuş mezarlardır. Trapez ağızlı kaya mezarlar arasında tek odalı çift klineli olanlar bulunduğu gibi 2 veya 3 odalı olanları da bulunmaktadır. Mezarların ağzı doldurulmuş ve içi belgelenemez durumdadır. Yalnızca yeni kaçak kazı ile içi boşaltılmış olan bir mezar incelenebilmiş ve 3 odalı mezar tipinde olduğu anlaşılmıştır. (Foto. 5-7)



Fotoğraf 5 - Toprakkale, Tülek 2 Batı Nekropolü



Fotoğraf 6 - Toprakkale, Tülek 2 Doğu Nekropolü



Fotoğraf 7 - Toprakkale, Tülek Höyük 2 Nekropolü

Arslanpınarı Tapınak

Tülek Höyük 2'nin kuzeyinde Arslanpınarı Sulama Kanalının hemen kenarında 66 m. rakımda 30 m. çaplı bir yükseltinin üstünde ilki 1903 yılında yapılmış 10 kadar mezar bulunmaktadır. Günümüzde küçük bir mezarlık olan alanda 2 adet yuvarlak sütun in situ durmaktadır. Sulama kanalından alana uzanan toprak yol kenarına tarla sınır taşı gibi dizilmiş, renkleri kararmış yuvarlak taşların da sütun tamburları ve üst yapı parçaları olduğu görülmüştür. Sulama kanalı kenarında da bulunan bu taşların hepsi kaliteli beyaz mermerdendir. Yapının bugün kalan hali ile 4 m. yükseklikte bir podyumu olan tapınak olduğu anlaşılmıştır. Mermer mimari parçaların (6 adet sütunun) ölçüleri alınmış ve alan fotoğraflanmıştır. Tapınak, kuzey 37°04'49.76" ve doğu 36°08'34.20" yer noktalarında konumludur (Foto. 8-9).


Fotoğraf 8 - Toprakkale, Arslanpınarı Tapınak doğu görünüş


Fotoğraf 9 - Toprakkale, Arslanpınarı Tapınak batı görünüş

Sumbas

Osmaniye İli Sumbas ilçesi, doğu ve güneyde Kadirli ilçesi ve kuzey ve batıda Adana İli Kozan ilçesi ile komşudur. İlçenin güneyi 50 m. rakımda kuzeyde Yukarı Çukurova'nın son düzlüklerini kapsamaktadır. İlçe merkezi, Toros Dağlarının ilk yükseltileri üstünde 120- 130 m. rakımda olup dağ yamaçları ve yüksek vadilerde 300- 600 m. rakımda günümüz köy ve antik yerleşimleri bulunmaktadır. İlçenin en kuzeyinde 900 ve 1000 m. rakımda birçok yayla ve sürekli yaşantı yeri bulunmaktadır. Sumbas ilçesinin başlıca su kaynağı, Toros Dağlarından doğup güneye doğru akarak Ceyhan nehri ile birleşen Savrun ve Kesik çaylarıdır.

Sumbas ilçesinde Çiçeklidere ve Mezi gibi başlıca tarihi yollar ve bu yollar ile bağlanan tali tarihi yollar bulunmaktadır. Belirtilen tarihi yollar ovadan başlayıp Kadirli ilçesinden geçerek kuzeyde Toros dağları doruklarına ulaşan ana tarihi yollar Akyol ve Zelhi ile bir dağ yerleşimi ve yollar kavşağı olan Maraş İlinin Göksun ilçesinde birleşmektedirler. Buradan tarihi Doğu Anadolu platosuna ulaşan yollar Çukurova, Akdeniz ve Kuzey Suriye'nin Doğu Anadolu Bölgesi ile ulaşımını sağlamaktadırlar (Alkım 1950: 62). Tarihi yollar üstünde kurulmuş Roma dönemine ait çok sayıda tarihli irili ufaklı yerleşim, askeri karakol, kale, köprü, lojistik amaçlı Roma su havuzları ve çeşmeler bulunmaktadır. Tarihöncesi ve tarih çağları yerleşimleri olan höyükler genellikle ilçenin güneyinde ovalık kesimde görülmekte olup sayıca bir elin parmaklarını geçmemektedir (Tülek 2007: 64- 67). İlçe merkezinde 130 m. rakımda tek bir höyük tespit edilmiştir. Tespit edilen antik yerleşimlerin çoğunda en erken Roma İmparatorluk dönemine ait seramik parçaları bulunmakla beraber tespit edilen kült alanları bölgede yerleşimlerin en azından Demir Çağı'na uzanan bir geçmişi olabileceğini göstermektedir.


Fotoğraf 10 - Toprakkale, Arslanpınarı Tapınak batı görünüş

Sumbas Camii

Sumbas ilçe merkezinde eski bir cami belgelenmiştir. Yapı, dikdörtgen planlı ve dikey sahınlıdır (Foto. 10). Ahşap kırma çatılı yapının girişi kuzeyden uzun kenarındandır ve son cemaat yeri sütunlarının kaidelerinde devşirme sütun başlıkları kullanılmıştır. Son dönem Osmanlı İmparatorluğu yapılaşmasına ait olan yapının öncesinde bugünkü kullanımından farklı bir işlevi olmalıdır. 26.11.1996 gün 2670 sayılı kararla kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve caminin restorasyonu tamamlanmıştır. Yapı içindeki çok güzel kalem işlerinin özgün örnekleri kalmadığından cami olarak işlev kazandıktan sonra tümden yeni uygulanıp uygulanmadıkları ve hangi döneme ait oldukları belirsiz kalmıştır.



Fotoğraf 11 - Sumbas, Deliktepe Höyük

Deliktepe Höyük

Sumbas ilçesinin ana caddesi üstünde ekmek fırının karşısından kuzeye doğru su kanalını takip ederek kıvrılan bir toprak yolla ulaşılan höyük, Karaömerli mevkinde olup ana caddeye 800 m. mesafededir. Deliktepe höyük 23.06.2006 gün ve 2050 sayılı kararla bir kültür varlığı olarak tescillidir. Gaziantep N36a1 paftasında 130 m. rakımda konumlu höyük 5 m. yüksekliktedir. Höyüğün kapsadığı alan 1,4 hektardır. Yüzeyde görülen seramik parçaları Geç Roma C Kırmızı Astarlı Foça malları, tahıl ve zeytinyağı saklama kapları olan yörede çok yaygın Geç Roma ve Erken Ortaçağ tabakalarında sık görülen dolium ağız parçaları, bölgede bilinen Samarra üretimi sarı mal grubundan sırlı Abbasi kap parçaları ve çeşitli saklama kapları parçaları görülmüştür. Höyük, kuzey 37°21’27.4” ve doğu 36°02’08.9” yer noktalarında konumludur. (Foto. 11)



Fotoğraf 12 - Sumbas, Dutağacı Antik Yerleşimi



Fotoğraf 13 - Sumbas, Caferağa Antik Yerleşimi

Dut Ağacı Antik Yerleşimi

Karaömerli mevkinde Deliktepe höyüğün 300- 400 m. kuzey kuzeydoğusunda, ormanın eteğinde 148 m. rakımlı bir tepenin güney yamacında yapı izleri ve seramik parçaları görülmüştür. Kaçak kazı çukurları ile ortaya çıkmış duvar temelleri ile birlikte çok sayıda çatı kiremiti ve kaba günlük kullanım ve saklama kap parçaları yüzeyde dağınık görülmüştür. Antik yerleşim, tepe üstündeki ağaç referans alınarak araştırmada isimlendirilmiş olup N36a1 paftasında kuzey 37°27’52.4” ve doğu 36°02’07.6” yer noktasında konumludur (Foto. 12).

Caferağa Tepe Antik Yerleşimi

Akyar sırtı üstünde Dut Ağacı antik yerleşimin kuzeyinde başlayan ormanın içinden kuzeye giden toprak yolla 1 km. kadar gidildiğinde 202 m. rakımlı Caferağa Tepe üstünde konumlu bir antik köy veya büyükçe bir çiftliktir. Çok sayıda görülen çatı kiremiti, kaba günlük kullanım ve saklama kapları ve ince cidarlı kap parçaları Roma, Geç Antik ve Erken Ortaçağ yerleşimi özellikleri göstermektedir. N36a1 paftasında kuzey 37°28’35” ve doğu 36°02’22.2” yer noktasında konumlu antik yerleşim 1,6 hektarlık bir alanı kapsamaktadır (Foto. 13).



Fotoğraf 14 - Sumbas, Cennetler Ören Yeri

Cennetler Ören Yeri

Karaömerli mevki (köyü) batısında Yatılı Bölge Ortaokulu'nun 500 m. kuzeybatısında Akyar'a giden yol üstünde bulunmaktadır. Batısından Cennetler deresi geçen antik yerleşim, kuzey güney doğrultuda yumuşak eğimli kayalık bir alanda kuruludur. Gaziantep N36a1 harita paftasında bulunan yerleşim 162 m. rakımda ve kuzey 37°28'10.1" ve doğu 36°01'03.4" yer noktasında konumludur. Antik yerleşim, Cennetler Ören Yeri olarak adlandırılıp 29.06.2006 gün ve 2050 sayılı kararı ile 1. Derece Arkeolojik Sit olarak tescil edilmiştir. Tescil belgesinde belirtilen sarnıçlar araştırmada görülememiştir. Arkeolojik Sit alanı içinde ve dışında kalan alanda birden fazla işlik yapısı ve işlik taşları kaçak kazılar ile ortaya çıkmıştır. Araştırmada tescilli alan dışında ve orman içinde çok sayıda yapı kalıntıları ve kaya mezarları belgelenmesi nedeni ile Kültür Varlıkları Bölge Koruma Kurulu tarafından 2014 yılında 1. Derece arkeolojik sit alanı sınırları genişletilmiştir. Alanda kaçak kazılarda ortaya çıkmış çok sayıda seramik parçası görülmektedir (Foto. 14).

Sazaklı Antik Yerleşimi

Akdam köyünde, orman yangın deposundan batıya gidildiğinde ulaşılan N35b2 numaralı harita paftasında Sazaklı Kalesi Tepesi olarak kayıtlı 347 m. rakımda bulunan tepenin doğu, güney ve güneybatı yamaçlarında kurulu büyük ve gelişkin bir antik yerleşim bulunmaktadır. Antik yerleşim, kuzey 37°28'57.3" ve doğu 35°58'37.7" yer noktasında konumlu olup 5 hektarlık bir alana yayılmakla beraber 2,7 hektarlık kısmı taranarak belgelenebilmiştir. Antik yerleşimin topografyanın eğimine paralel tepenin yamacına en üstte bulunan kilisenin bir alt kotundan başlayan teraslara yapıların yerleştirildiği düzenli bir plana sahiptir. Birbirinden bağımsız ayrık düzendeki dörtgen yapıların düzenli bir biçimde teraslara yan yana yerleştirildikleri görülmektedir. Yapılar, 2 veya 3 üniteli dörtgen bir plana sahip olup benzer tarzda nitelikli bir duvar işçiliği göstermektedirler. Yerleşimin topografyaya uyumlu özenli ve bilinçli planlaması, yapı işçiliğinde aynı işçilik özellikleri ve teraslarda yapıların düzenli yerleşti-



Fotoğraf 15 - Sumbas, Sazaklı Antik Kent Zeytinağı İşliği



Fotoğraf 16 - Sumbas, Sazaklı Antik Kent Zeytinağı İşliği



Fotoğraf 17 - Sumbas, Sazaklı Antik Yerleşim 1



Fotoğraf 18 - Sumbas, Sazaklı Antik Yerleşim 2



Fotoğraf 19 - Sumbas, Sazaklı Antik Yerleşim 3



Fotoğraf 20 - Sumbas, Sazaklı Antik Yerleşim 4

rilmiş olması, önceden planlanarak kurulmuş bir yerleşim izlenimi vermektedir. Antik yerleşim içinde birden fazla büyük zeytinyağ işlikleri ve çeşitli sarnıçlar da görülmüştür. Antik yerleşimin yaşam ekonomisinin zeytinyağı üretimine dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşimde kaçak kazılar hunharca sürdürülmektedir. Kenger yaprak bezemeli Korinth üslubunda konsol başları gibi özenli işçilikli mimari plastik örnekleri un ufak oluncaya değin parçalanmaktadır (Foto. 15-20).

Sazaklı Kilise

Sazaklı Kalesi tepesinin üst noktasında doğu-batı doğrulstusunda uzanan yapı, 3 nefli bazilika planlı bir kilisedir. Yerleşimin tespit edilen tek kilisesidir. Sumbas ilçesinde yaygın tarama ile yapılan arkeolojik varlık tespitlerinde benzerine rastlanmamış ince işçilikli ve özellikli mimari plastiğe sahip bir kilisedir. Yapının doğuda dışarı çıkık çokgen apsisi içte yarım daire şeklindedir. Apsisin kuzey ve güneyinde



Fotoğraf 21 - Sumbas, Sazaklı Kilise



Fotoğraf 22 - Sumbas, Sazaklı Kilise apsis iç görünüş



Fotoğraf 23 - Sumbas, Sazaklı Kilise apsis dış görünüş



Fotoğraf 24 - Sumbas, Sazaklı Kilise mimari plastik



Fotoğraf 25 - Sumbas, Sazaklı Kilise mimari plastik



Fotoğraf 26 - Sumbas, Sazaklı Kilise mimari plastik

dıştan da belirgin dörtgen pastoforia odaları bulunmaktadır. Yapı içinde kireç taşından 2 sıra yuvarlak sütunlar yapıyı 3 nefe ayırmaktadır. Yapı, 18,50 x 20 m. boyutlarında ve kuzey 37°29'00.4" ve doğu 35°58'36.9" yer noktasında konumludur.

Yerel kireçtaşından yapılmış yapının duvarları düzgün kesilmiş blok taşlar ile örülüdür. Son derece özenli bir yapım ve taş işçiliğine sahip yapının dış cephesinde alt ve üst kornişler yatay yiv ile bezenmiş-



Fotoğraf 27 - Sumbas, Sazaklı Kilise mimari plastik

lerdir. Yapının içinde pembe ve mor kireç taşlarından yapılma ve kenger yaprağı oyma bezemeleri taşıyan Korinth tarzı sütun başlıkları parçalanmış şekilde bulunmuştur. Ayrıca gri renk kireçtaşından Korinth tarzı kenger yaprağı oyma bezeli başlıklar görülmüştür. Yapının zemini kaliteli ve çok renkli mozaik işçiliğine sahiptir. Kilise, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Adana Bölge Kurulu'nun 31.10.2007 gün ve 3252 sayılı kararı ile tescil edilmiş olmasına karşın günümüzde taş üstünde taş kalmayacak şekilde parçalanmaktadır. Kilisenin güney kenarında bir su sarnıcı da kaçak kazı faaliyetleri ile ortaya çıkmıştır (Foto. 21-27).



Fotoğraf 28 - Sumbas, Karapınar Antik Yerleşim



Fotoğraf 29 - Sumbas, Karapınar Antik Yerleşim

Karapınar Antik Yerleşimi

Akdam köyü (Işıklı) mahallesi, Karapınar mevki, Çınarlı derenin doğu yakasında 464 rakımlı bir tepenin burun yaptığı alanda tepenin 361 m. rakımlı güney ve güneybatı yamaçlarında 750- 1000 m²'lik bir alanda konumludur. Antik yerleşimin yapıları uzun yıllara yayılan süreçte sökülmüş olmasına karşın yüzeyde halen duvar ve temel kalıntıları bulunmaktadır. Ayrıca yeni açılmış kaçak kazı çukurları ve bu çukurlarda ortaya çıkan yapı duvarları görülmektedir. Yüzeyde az sayıda, kaçak kazı çukurlarında ise çok sayıda çatı kiremiti ve çeşitli pişmiş toprak kap parçaları bulunmaktadır. Antik yerleşim N35b2 paftasında ve kuzey 37°29'52.3" ve doğu 35°59'06.2" yer noktasında konumludur(Foto. 28-29).



Fotoğraf 30 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise apsis iç görünüş



Fotoğraf 31 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise kuzey duvar iç görünüş



Fotoğraf 32 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise Kuzey Duvar dış görünüş



Fotoğraf 33 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise transept duvarı dış görünüş



Fotoğraf 34 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise batı görünüşü



Fotoğraf 35 - Sumbas, Karapınar- Işıklı Kilise

Karapınar Kilise (Işıklı)

Akdam köyü, Işıklı mahallesi, Karapınar mevkinde bulunan antik yerleşimin tepesinde konumlu dikdörtgen planlı bir yapıdır. Yapının doğu kenarında dışa çıkık yarım daire apsisi 3 pencerelidir. Tek nefli olan yapının batı cephesinde 2 ve güney cephelerinde bir giriş kapısı bulunmakta ve batı kenarının önü duvar ile çevrilidir. Duvar örgüsünde ve kullanılan taşlarda farklılık ve malzemenin yeni oluşu bu birimin bir narteks- yapı girişinde bir yatay sahın- olmayıp yerel halk tarafından ağıl olarak kullanmak amacıyla günümüz eklemesi olduğu anlaşılmaktadır. Yapının beden duvarları çatı seviyesine kadar sağlam ayakta olup üst yapı örtüsünün ahşap kafes kirişlerden oluşan bir kırma çatıdan oluştuğu yapı içindeki hatıl deliklerinden anlaşılmaktadır. Yapının doğu cephesine yakın kuzey ve güney duvarlarındaki 0,60 m.'lik dışa taşmanın bir transept plan uygulaması olarak tescil talep fişinde değerlendirildiği görülmektedir.

Kilise, 23,56 x 13,37 m. boyutlarında olup duvarları 5,20 m. yüksekliğe sahiptir. Yapının apsisi 3 pencereli olup içten yarım daire şeklinde planlanmıştır. Dıştan çokgen olan apsis 4,61 x 5,70 m. ölçülerindedir. Yapı tescilli olmasına karşın kaçak kazıya maruz kaldığı ve böylelikle ortaya çıkarılmış zeminin iri tesserae'lardan oluşan opus

tesellatum tekniğinde mozaik ile döşendiği anlaşılmaktadır. Yapının içinde harcı ile birlikte el büyüklüğünde parçalara ayrılmış zemin mozaikleri görülmüştür. Bu parçalardan mozaiğin, kireç taşından pembe, beyaz ve siyah renklerden oluştuğu anlaşılmıştır. Yapı haritada N35b2 paftada kuzey 37°29'46.37" ve doğu 35°59'28.40" yer noktasında konumludur. Kilise, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Adana Bölge Kurulu'nun 31.10.2007 gün ve 3251 sayılı kararı ile tescillidir (Foto. 30-35).

Taşköprü- Roma Köprüsü

Gaffarlı köyü, Taşköprü mahallesinde, bulunan köprü bir Roma dönemi köprüsü olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Adana Bölge Kurulu'nun 28.9.2001 gün ve 4363 sayılı sayılı kararı ile anıt eser olarak tescillidir. Kültür Varlıkları Adana Bölge Koruma Kurulu'nun kararı ile restorasyonu yapılan köprüye 2014 yılında yerleştirilen bilgi tabelasında Karayolları tarafından bir Osmanlı dönemi eseri olarak onarıldığı görülmektedir. Yapı M36d4 paftada kuzey 37°33'49.40" ve doğu 36°00'22.79" yer noktasında konumludur.



Fotoğraf 36 - Sumbas, Taşköprü



Fotoğraf 37 - Sumbas, Taşkaprü Restorasyon öncesi



Fotoğraf 38 - Sumbas, Taşköprü Restorasyon sonrası

Taşköprü mahallesinin kuzeyinde evlerin bitiminde kıvrılarak yükselen yolun kenarlarında kestel denilen dikdörtgen ağzı dik kayaya oyulmuş yola cephe veren kaya mezarları görülmüştür. Alanda yapılan araştırmada yolun üst yamacında- kuzeyinde ve altında – güneyinde dik eğimle inen arazide çalılıklar arasında çok sayıda kaya mezar olduğu anlaşılmıştır. Tepeden isim alarak Kabaktepe Nekropol olarak tanımlı alan, Taşköprü merkezli bir antik yerleşimin mezarlığı olmalıdır (Foto. 36-38).

Kabaktepe Antik Çiftlik

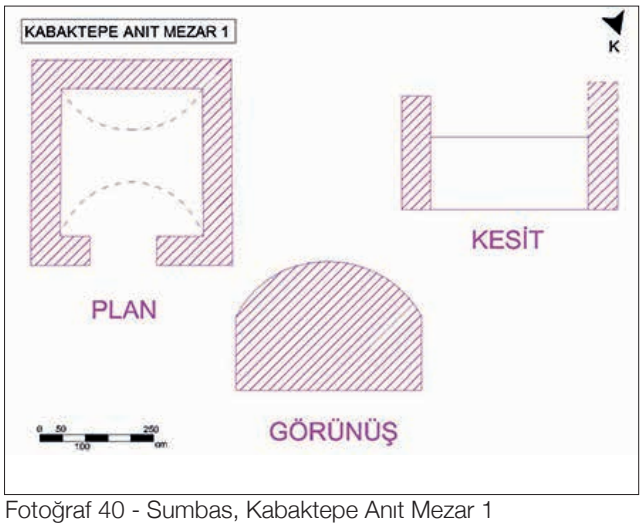
Gaffarlı köyü, Taşköprü'nün kuzeyinde bulunan Kabaktepe'nin üstünde düzlenmiş bir alanda vaktiyle bir eski yaşantı yeri olduğu, alanda bulunan işlik taşı ve çok sayıda ince cidarlı Roma İmparatorluk dönemi seramik kırıklarından anlaşılmaktadır. Ne var ki, tepede yapılmış bir su deposu nedeni ile yapı kalıntıları birkaç duvar örgüsü dışında belgelenememiştir. Alan Kabaktepe antik çiftlik olarak tanımlanmıştır ve M36d4 paftada kuzey 37°34'02.22" ve doğu 36°00'33.76" yer noktasında konumludur.

Kabaktepe Anıt Mezar 1

Gaffarlı köyü, Taşköprü'nün kuzeyinde konumlu Kabaktepe'den kuzeye Karaşıh mevkine devam eden yolun doğusunda 1,2 km.'lik ksmında makilik içinde yer almaktadır. 350 m. rakımda bulunan anıt mezar tek parça kaya bloklarından oluşan duvarları ile dörtgen planlı bir yapıdır. Yapının kapısı güneye bakmaktadır. Derinliği



Fotoğraf 39 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 1



Fotoğraf 40 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 1

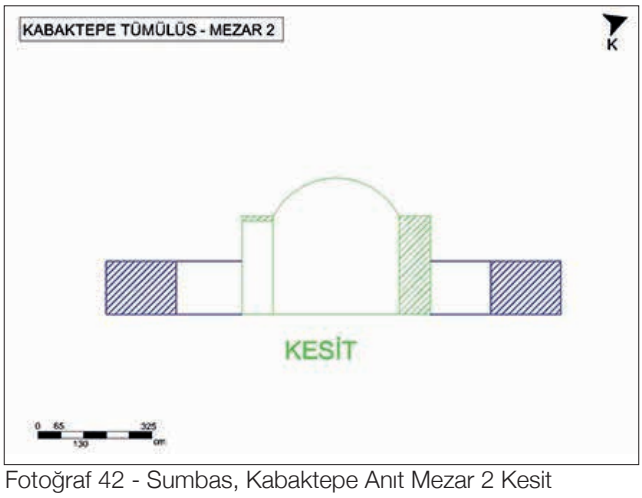
4,53 m. genişliği 4,38 m. ölçülen yapının duvarları 2,80 m. yüksekliğe kadar ayakta kalmıştır. Yapı, M36d4 paftasında kuzey 37°34'08.22" ve doğu 36°00'40.48" yer noktasında konumludur (Foto. 39-40).



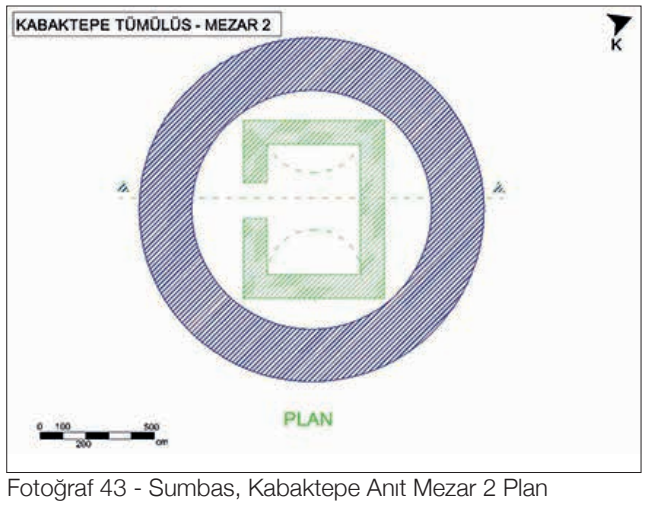
Fotoğraf 41 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 2 (tümülüs çevre duvarı)

Kabaktepe Anıt Mezar 2

Kabaktepe Anıt Mezar 1'in hemen 500 m kuzeydoğu-



Fotoğraf 42 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 2 Kesit



Fotoğraf 43 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 2 Plan

sunda makilik içinde bulunmaktadır. Yapı, 362 m. rakımda M36d4 paftasında kuzey 37°34'09.50" ve doğu 36°00'41.47" yer noktasında konumludur. Yapının üstünde yığma toprak bulunmaktadır. Beşik tonoz örtülü dörtgen mezar odasının üstü ve çevresinin yığma toprakla örtülü olduğu, bu dairesel toprak yığınının ise 1 ila 1,5 m. yüksekliğe kadar blok kayalar ile örülmüş çember du-



Fotoğraf 44 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 2

var ile çevrilerek desteklendiği tespit edilmiştir. Dörtgen mezar odasının ölçüleri içten içe alınabilmiştir. Mezarı

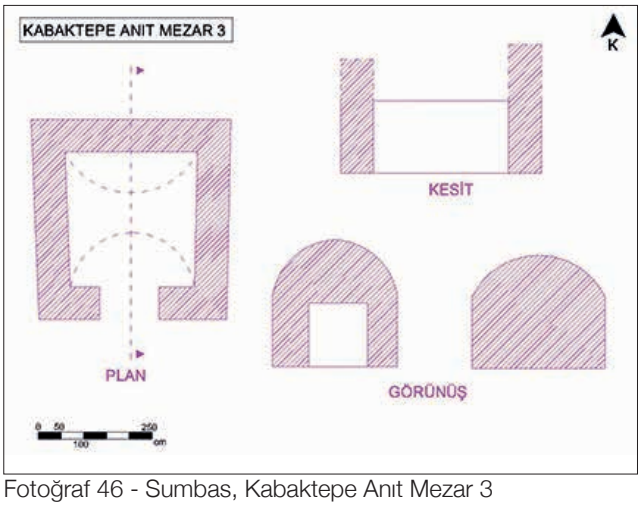


Fotoğraf 45 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 3

çevreleyen bir duvar ve mezar üstünün toprak yığıntısı ile kaplı olması bu yapının bir tümülüs tipi mezar olduğunu göstermektedir (Foto. 41-44).

Kabaktepe Anıt Mezar 3

Kabaktepe'nin 1,4 km. kuzeyinde yolun batısında 400 m. rakımda 2 numaralı anıt mezarın 50 m. kuzeyinde bulunmaktadır. M36d4 paftasında kuzey 37°34'18.31" ve doğu 36°00'43.90" yer noktasında konumludur. Yapı 2 numaralı anıt mezarın 50 m. kuzeyinde bulunmaktadır. Uzunluk 4.41m. genişlik 4.39 m. ve yükseklik 2.83 m.'dir. Kabaktepe mevkide bulunan anıt mezarlar arasında en fazla tahribat görmüş ve şeklini kaybetmiş olandır. Ayrıca diğerlerinde gözlemlenen etrafını dairesel çevreleyen bir istinat duvarı görülememiştir (Foto. 45-46).



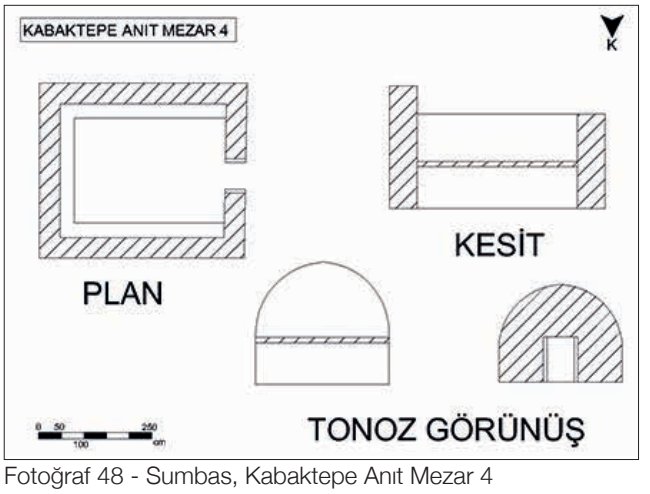
Fotoğraf 46 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 3

Kabaktepe Anıt Mezar 4

Kabaktepe mevkinde güneyden kuzeye doğru dizilimli 4 anıt mezardan sonuncusu olan mezar, ikinci mezarda olduğu gibi tonozunun tek bir blok taşı kaldırılmış olması dışında çok iyi korunmuştur. İkinci anıt mezarda da görülen yapının üstünü örten toprak tamamen kaldırılmıştır. İkinci mezar gibi bu mezar da daire şeklinde bir istinat duvarı ile korunmaktadır. İkinci mezarın tonoz uzantısı doğu yönünde olduğundan kapısı da doğuya bakmaktadır. 4 numaralı mezarın tonoz yönelimi ise güneydoğu-kuzeybatı şeklindedir ve boyutları uzunluk 3.85 m. genişlik 4.57 m. ve yükseklik 2.70 m.'dir. Anıt mezar 4 M36d4 paftasında kuzey 37°34'20.37" ve doğu 36°00'40.07" yer noktasında ve 393 m. rakımda bulunmaktadır (Foto. 47-49).



Fotoğraf 47 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 4



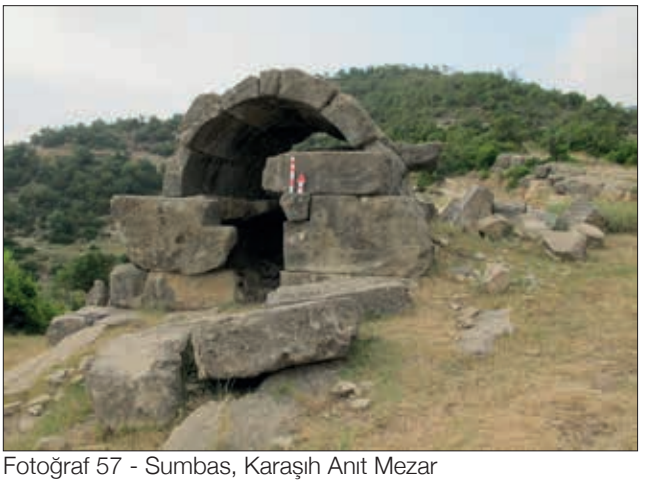
Fotoğraf 48 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 4



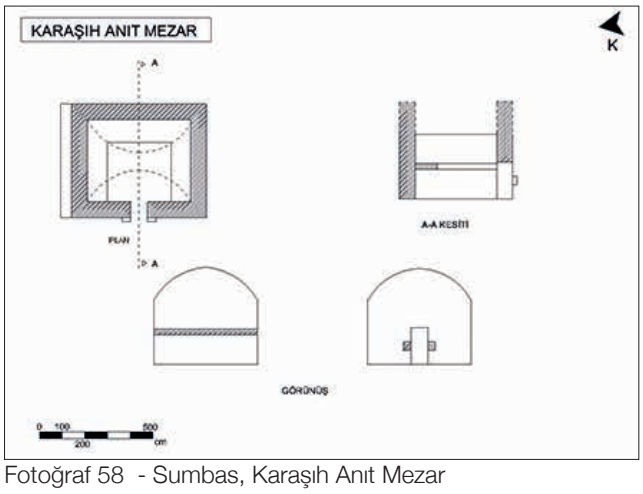
Fotoğraf 49 - Sumbas, Kabaktepe Anıt Mezar 4

Karaşıh Anıt Mezar

Anıt mezar, Karaşıh antik yerleşimin yaslandığı tepenin üst noktasında konumludur. Üstü tonozla örtülü yapı içi



Fotoğraf 57 - Sumbas, Karaşıh Anıt Mezar



Fotoğraf 58 - Sumbas, Karaşıh Anıt Mezar


Fotoğraf 59 - Sumbas, Karaşıh Anıt Mezar

üç tarafı sekili- klineli bir ev tipi bir mezar planına sahiptir. Öte yandan Kabaktepe 2 ve 4 numaralı anıt mezarlarda olduğu gibi yapının dışında, batısında, büyük blok taşlarla örülü bir duvar ile çevrelendiği görülmektedir. Yapının duvar örgüsünde 2,5 m. uzunluğunda tek parça iri blok taşlar kullanıldığı görülmektedir. Mezarın kapısı güneye bakmaktadır. Yapının derinliği 5,01 genişliği 5,97 ve yüksekliği 4,25 m.'dir. Mezarın içini üç taraftan çevreleyen yüksek seki bulunmaktadır. Karaşıh anıt mezarı, Kabaktepe'nin kuzeyinden başlayıp Karaşıh mevkine doğru uzanan diğer dört anıt mezardan daha büyük ve arazide konumlandırılış açısından da çok daha fazla önem atfedilmiştir. Anıt mezarın hemen alt tarafından itibaren antik kent başlamaktadır. Yapı, 578 m. rakımda M36d4 paftasında kuzey 37°34'59.04" ve doğu 36°00'58.41" yer noktasında konumludur.


Fotoğraf 60 - Sumbas, Karaşıh Anıt Mezar

Karaşıh Anıt Mezar ve Kabaktepe'de tespit edilen 4 anıt mezarın tümü tümülüs tarzı mezarlar olmalıdır. Kabaktepe Anıt Mezar 2, Anıt Mezar 4 ve Karaşıh Anıt Mezar bir duvar ile çevrelenmiştir. Mezarlar malzeme boyutu, duvar örgü biçimi, kapı ve tonoz çözümlemeleri ve plan türü olarak aynıdır. Karaşıh Anıt Mezar'da plan olarak tek fark, içteki yüksek seki ile iki bölümlü bir mezar odası planına sahip olmasıdır. Kabaktepe Anıt Mezar 2 hariç diğerlerinin üstündeki yığma toprak definecilerce kaldırılmış olmalıdır. Kabaktepe Anıt Mezar 2 bu dört mezar arasında yakın zamanlarda defineci tahribatına maruz kalmış ve yerel güvenlik güçlerinin müdahalesi ile korunmuştur (Foto. 57-60).

Karaşıh Antik Yerleşimi

Gaffarlı köyü, Taşköprü mahallesinde, kuzeyde Kabaktepe antik çiftlikten 1,8 km. uzaklıkta Karaşıh mevkinde 481 m. rakımda bir tepenin güney ve güneybatı yamaçlarına yayılan bir yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Antik yerleşim kalıntıları M36d4 paftasında kuzey 37°34'44.92" ve doğu 36°00'49.82" yer noktasında olup 2 hektarlık alana yayılmaktadır. Uzun yıllara yayılan yoğun kaçak kazılara rağmen maki toplulukları ile kaplı alanlarda yapı planları anlaşılır şekilde ve duvarları kısmen ayakta kalmıştır. Çalılıklar nedeni ile plan çalışmasının yapılamadığı yerleşimde çok sayıda pişmiş toprak seramik parçaları görülmüştür. Antik yerleşimin konumlandığı yükseltinin en tepe noktasında büyük bir anıt mezar bulunmaktadır. Kabaktepe'nin üst noktasında bulunan antik çiftlikten 500 m. kuzeyde başlayan ve sırtın üstünden kuzeye Karaşıh mevkine doğru konumlan-


Fotoğraf 50 - Sumbas, Karaşıh Antik Yerleşim

dırılmış 4 anıt mezar da Karaşıh yerleşimi ve kültürü ile ilişkili olmalıdır (Foto. 50-51).



Fotoğraf 51 - Sumbas, Karaşıh Antik Yerleşim



Fotoğraf 52 - Sumbas, Karaşıh Roma Çeşmesi 1

Karaşıh Çeşme 1

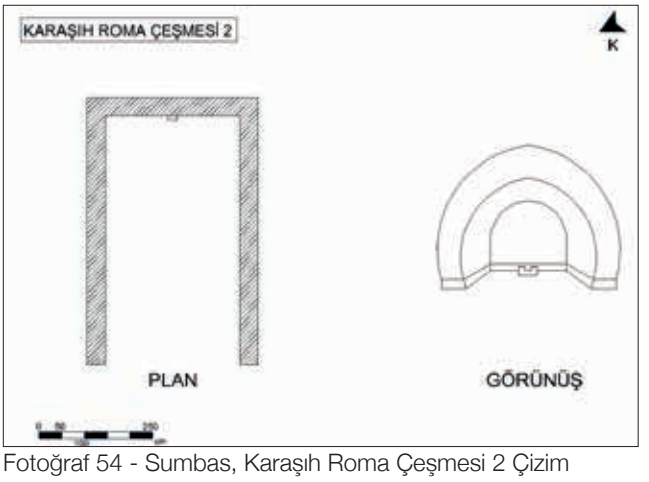
Çeşme, Karaşıh mevkinde 438 m. rakımda bir su kaynağının ağzına yapılmış beşik tonozlu dörtgen bir yapıdır. Üç tarafı kapalı olan yapının, güney cephesi, boydan açık yarım daire kemerlidir. Yapı 2,83 m. yükseklikte, 2,16 m. genişlikte ve 5 m. uzunluktadır. Yapının tabanı, ön cepheden 3 basamakla inilen bir su havuzudur. Kesme blok taşlarla örülü duvarları olan havuz Roma İmparatorluk döneminde su kaynaklarının ıslahı için yapılan su havuzu tipolojisi özellikleri göstermektedir. Çeşme, haritada M36d4 paftasında kuzey 37°34'41.11" ve doğu 36°00'48.31" yer noktasında konumludur ve günümüzde yöre halkı tarafından kullanılmaktadır (Foto. 52).

Karaşıh Çeşme 2

Çeşme, Karaşıh yerleşiminin kuzey batısında 512 m. rakımda defineci kazıları ile açığa çıkmış bir antik su kanalının 35 m. güneyinde bulunmaktadır. Çeşme 1 yapısına benzer bir plana sahip batıya bakan cephesi yarım daire kemerli olan yapı, 3,17 m. yükseklikte, 3, 76 m. genişlikte ve 5, 91 m. uzunluktadır. Yapı tabanındaki su havuzuna ek olarak ön cepheye günümüzde cephe yanlarından taşacak uzunlukta ek havuz yapılmış ve çeşmenin



Fotoğraf 53 - Sumbas, Karaşıh Roma Çeşmesi 2



Fotoğraf 54 - Sumbas, Karaşıh Roma Çeşmesi 2 Çizim

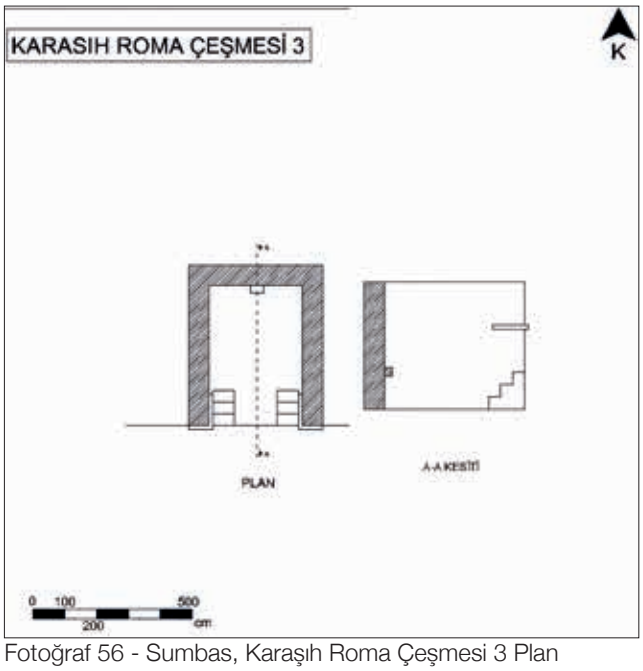
havuzu ters T şeklini almıştır. Günümüzde yöre halkı tarafından kullanımı devam eden yapı 512 m. rakımda ve haritada M36d4 paftasında kuzey 37°34'55.01" ve doğu 36°00'51.04" yer noktasında konumludur (Foto. 53-54).

Karaşıh Çeşme 3

Çeşme, M36d4 paftasında kuzey 37°34'55.34" ve doğu 36°01'07.0" yer noktasında, antik yerleşimin doğusunda,



Fotoğraf 55 - Sumbas, Karaşıh Roma Çeşmesi 3



Fotoğraf 56 - Sumbas, Karaşıh Roma Çeşmesi 3 Plan

Göbelli mahallesinin güneyinde 492 m. rakımda bulunmaktadır. Uzunluğu 5,04 genişliği 4,20 m. olan yapının üstünü örten beşik tonoz örtüsünün yüksekliği 4 metredir. Doğu yönüne bakan Çeşme 3'ün ön cephesi yarım daire kemerli olup cephesinde ve konsollarının üstünde, oyma taş işçiliğinin çok güzel bezeli örneklerini taşımaktadır. Roma İmparatorluk döneminde askeri lojistik amaçlı yapılmış havuzlu çeşme, araştırmada tespit edilen havuzlu çeşmeler arasında en iyi durumda günümüze kalmış olandır ve kullanımı devam etmektedir (Foto. 55-56).

Çam Tepe Antik Çiftlik

Gaffarlı köyü, Mehmetli Barajı güneydoğu köşesinde baraj boyunca uzanan köy yolunun altında Çam Tepe'nin güneybatı yamacında M36d4 paftasında kuzey 37°30'50.06" ve doğu 36°01'19.53" yer noktasında 213 m. rakımda konumludur. Alanda kaçak kazılarla ortaya çıkmış ve altında yıkık duvarlar görülmüştür. Yuvarlak ezgi taşı ve teknesi in situ olarak belgelenmiş ve ayrıca alanda etütlük seramik parçaları görülmüştür. Bir bütünlük arz etmeyen ve düzenli planı çıkarılamayan kalıntıların bir villa rustika- çiftlik evi ve zeytinyağ üretim işliği yapı kümelerine ait olduğu anlaşılmıştır. Alan, haritada konumlu olduğu tepeden isim alarak Çam Tepe antik çiftlik olarak tanımlanmıştır (Foto. 61).



Fotoğraf 61 - Sumbas, Camtepe Antik Çiftlik ve İşlik

Sabanların Sırtı Antik Yerleşim

Gaffarlı köyü, Diniker Tepe'nin kuzeydoğusunda İrenboz Tepe'nin güneyinde yer alan Karapınar mevkinde Sabanla-



Fotoğraf 62 - Sumbas, Sabanların Sırtı İşlik Taşı



Fotoğraf 63 - Sumbas, Sabanların Sırtı Antik Yerleşim



Fotoğraf 64 - Sumbas, Sabanların Sırtı mozaikli yapı

rın Sırtı'nın güneydoğusunda, ormanlık arazinin eteğindeki düzlükte birçok eski yapı kalıntısından oluşan bir küçük yerleşimdir. Ali Akar'ın evinin bulunduğu alanda ve batısına doğru yayılan arazide çok sayıda yapı duvarları ve işlik taşları görülmüştür. Evin hemen doğusunda yer alan kalıntı birçok birimi olan bir yapı görünümündedir. Yapının açığa çıkmış zemininde 0,90 x 0,90 m.'lik çok renkli zemin mozaiği görülmektedir. Geometrik motiflerden oluşan zemin mozaiği iri taşlarla yapılmıştır. Aynı yapının güneyindeki bir ünitede derin bir kuyu olduğu tespit edilmiştir. Yerleşim, büyük bir zeytinyağ işliğine sahip küçük bir köy veya büyük bir üretim çiftliği olmalıdır. Yerleşim M35c3 harita paftasında ve 469 m. rakımda kuzey 37°32'45.09" ve doğu 35°58'37.49" yer noktasında konumludur (Foto. 62-64).

Göbelli Kilise

Gaffarlı köyü, Göbelli mahallesinin 1 km. kadar kuzeyinde mahalleden kuzeye giden toprak yolun batı kenarında bir yapı kalıntısı bulunmaktadır. Yola doğru uzanan, doğusunda yarım daire duvarının uç kısmı tahrip olmuş yapı batı- doğu uzantılı tek nefli bir kilisedir. Küçük bir kilise olan yapının apsis derinliği 3 m. genişliği 4,66 m. ve güney duvarı 4 m. uzunluktadır. Kilise üçüncü Roma



Fotoğraf 65 - Sumbas, Göbelli Kilise güney duvarı



Fotoğraf 66 - Sumbas, Sıtırtas Antik Yerleşim Genel



Fotoğraf 67 - Sumbas, Sıtırtas Antik Yerleşim Genel



Fotoğraf 68 - Sumbas, Sıtırtas Antik Yerleşim Genel

çeşmesinden kuş uçuşu 1,2 km. kuzey doğuda, 551 m. rakımda ve M36d4 paftasında kuzey 37°35'07.14" ve doğu 36°01'20.61" yer noktasında konumludur (Foto. 65).

Sıtırtaş Antik Yerleşim (Çoban Ali mevki)

Akçataş köyü, Çoban Ali mevki, Sıtırtaş Tepe üstünde 599 m. rakımda N35b2 harita paftasında kuzey 37°29'57.2" ve doğu 35°56'42.9" yer noktasında kurulu bir antik yerleşimdir. Yerleşim büyük ölçüde sırtın doğuda geniş bir teras yaptığı alana kurulu olup batıya doğru



Fotoğraf 69 - Sumbas, Sıtırtas Antik Yerleşim Genel

uzanmaktadır. Tepe üstünde bulunan geniş alanda yapı kalıntısı hemen hiç kalmamıştır, halen kullanılan biri hariç yuvarlak ağzı molozla doldurulmuş birkaç sarnıçtan başka. Alanın güneyinde arazinin ani yükseldiği yerde bulunan bir platform olasılıkla bir tapınak alanıdır. Yerleşimin batı kısmında bulunan yapıların hemen hepsi 0,60- 1 m. yükseklikte çift cidarlı kesme blok taşlarının araları dolgu duvarları ve kapı söveleri ile sağlam ayakta kalmıştır. Yoğun maki bitki örtüsü ile kaplı olmayan yapıların dörtgen üniteleri ve tüme yakın planları okunabilmektedir. Duvar örgüleri, düzgün planları ve yayılım ölçeğine bakıldığında bölgenin gelişkin başlıca antik yerleşimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Roma, Geç Roma ve Erken Ortaçağ'a tarihli kaba günlük kullanım ve saklama kapları ile ince cidarlı kap parçaları görülmüştür (Foto. 66-69).



Fotoğraf 70 - Sumbas, Gölbeleni Tepe Antik Yerleşim



Fotoğraf 71 - Sumbas, Gölbeleni Tepe Antik Yerleşim yapı duvarı

Gölbeleni Antik Yerleşimi

Akçataş köyünden kuzeye Diniker Dağı yönüne uzanan ve Yediyokuş tepesinden kuzeybatıya devam eden yolun doğusunda Yellimazı Roma Çeşmesi'ni geçtikten 150 m. sonra Gölbeleni Tepenin yamacında M35c3 harita paftasında kuzey 37°31'10" ve doğu 35°57'41.1" yer noktasında kurulu bir antik yerleşimdir. Yerleşim, tepenin 683 ve 698 m. yüksekliği arasına kuzey ve batı yamaçlarına yayılmaktadır. Yerleşim alanında yapı duvar örgüleri tümden sökülmüşse de sırtın güneyindeki yükseklikte kısmen ağaç ve makilik alanda kalmış ve kaçak kazılar ile ortaya çıkmış büyüklü küçüklü birkaç yapıya ait düzgün duvarların ortaya çıktığı görülmüştür. Alanda görülen pişmiş toprak seramik parçaları kaba günlük kullanım ve saklama kaplarına ait olduğu gibi Doğu Sigillata A grubu Roma ince cidarlı kap parçaları da görülmüştür (Foto. 70-71).

Köseli Antik Yerleşimi



Fotoğraf 75 - Sumbas, Köseli Antik Yerleşim uydu görüntü kopya



Fotoğraf 76 - Sumbas, Köseli Antik Yerleşim uydu görüntü kopya



Fotoğraf 77 - Sumbas, Köseli Antik Yerleşim uydu görüntü kopya



Fotoğraf 72 - Sumbas, Köseli Nekropolü Mezar

Akçataş köyü, Evren Tepe'nin batı yamacında, Demirciler mahallesinin 700 m. güneyinde kaçak kazılar ile ortaya çıkmış geniş bir alana yayılan çok sayıda duvar kalıntıları ve işlik taşları bulunmaktadır. Antik yerleşim, 221 m. rakımda, N35b2 paftasında kuzey 37°27'31.6" ve doğu 35°57'19.2" yer noktasında ve 7,8 hektarlık bir alana kuruludur. Yerleşimin kuzey ve kuzeybatı yönlerinde birbirine yakın zemin mozaikli yapı duvar ve temellerinin kaçak kazılar ile ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Demirciler mahallesinin batısında bulunan Gencali köyünde görülen birçok işlik taşı, pişmiş toprak künk borusu gibi taşınır duruma gelmiş eski eserin Köseli'den geldiği köylülerce belirtilmektedir. Antik yerleşimde çok sayıda Roma ve Geç Roma dönemlerine tarihli Doğu Sigillata ve Kırmızı As-



Fotoğraf 73 - Sumbas, Köseli Nekropolü Mezar



Fotoğraf 78 - Sumbas, Köseli antik yerleşim uydu görüntü kopya



Fotoğraf 74 - Sumbas, Köseli Nekropolü Mezar

tarlı pişmiş toprak seramik parçaları görülmüştür. Yerleşimin güneyinde kireç sırtları üstünde başlayan orman içinde çok sayıda kaya mezarı bulunmaktadır (Foto. 75-78).

Köseli Antik Yerleşim Nekropol

Köseli yerleşimi yapı kalıntılarının güney eteğinde kireç sırtları üstünde orman arazisi içinde en az 8 adet kaya mezarı görülmüştür. Mezarlar kayaya oyulmuş trapez ağızlıdırlar ve içlerinde 1, 2 veya 3 seki bulunmaktadır. Trapez ağızlı kaya mezarları çeşitli varyasyonları ile Osmaniye nekropollerinde görülen bir mezar şekli olup bölgede kazısı yapılmış olan Yüceören nekropolü mezarlarının aynısıdır (Şenyurt 2006); bu mezar türü Çukurova'da, Ovalık Kilikya'da, yaygındır. Köseli Nekropolü, 212 m. rakımda ve haritada N35b2 paftasında kuzey 37°27'27.9" ve doğu 35°57'16.69" yer noktasında konumludur (Foto. 72-74).

Kızlaroturağı Antik Yerleşim

Akçataş köyü, Diniker Tepe'nin doğusunda Akçataş'tan gelip Yellimazı ve Kölemitli üstünden, Diniker Tepe'nin doğusundan geçerek Gaffarlı köyüne giden yol üstünde konumlu bir antik yerleşimdir. Antik yerleşimin kuzey kenarında bir duvar gibi yükselen mermerden bir kaya kütlesini yöre halkı 'Kızlaroturağı' olarak isimlendirmiştir. Antik yerleşimin Diniker Tepe'nin eteğine dayanan batı kısmı ise açılan toprak yolla bölünmüştür. Antik kalıntılar tümden maki çalılıkları ile kaplıdır ve çok sayıda kaçak kazı ile tahrip edilmiştir. Çalılıklar arasında, duvar kalıntıları, işlik taşları ve hurma ağacı kazı bezeli bir yazıtlı taşı görülmüştür. Antik yerleşimin kuzey kenarında



Fotoğraf 79 - Sumbas, Kızlaroturağı Antik Yerleşim



Fotoğraf 80 - Sumbas, Kızlaroturağı Antik Yerleşim
Cornelius yazıtlı taş

Kızlaroturağı kayasına çıkılan patikanın kenarında kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış duvarları 1 m.'ye kadar ayakta bir kilise bulunmaktadır. Antik yerleşim, 2 hektar alana yayılı olup 539 m. rakımda ve haritanın M35c3 paftasında kuzey 37°32'20.17" ve doğu 35°58'13.65" yer noktasında konumludur (Foto. 79-80).

Kızlaroturağı Kült Alanı

Antik yerleşimin bulunduğu yamaçtan 37 m. birden duvar gibi dik yükselen mermerden bir kaya kütlesinin en tepesinde insan eliyle oyulmuş oturma sekileri özenle konumlandırılmış oyuklarak oluşturulmuş basamaklı, perdahlanmış cepheleri olan kaya anıtları bulunmaktadır. Kült Alanı, M35c3 paftasında kuzey 37°32'30.94" ve doğu 35°58'17.83" yer noktasında 592 ve 608 m. rakımlar arasında konumludur. Kızlaroturağı doğusunda aynı yatay doğrultuda bulunan Çem Kale'nin 100 m. kuze-



Fotoğraf 81 - Sumbas, Kızlaroturağı Kilise Güney Duvar



Fotoğraf 82 - Sumbas, Kızlaroturağı Kilise Güney Duvar

yinde tespit edilen bir diğer kült alanının görüş mesafesi içindedir (Bossert 1947: 9).[1]

[1] Çem Kale kuzey önünde bulunan basamaklı kaya anıtından bahsetmektedir. Alkım 1950: 533'de Topaktaş Yazıtlı Kaya'dan bahsederken "yöre halkının "Kızlar oturağı" adı verilen merdivenli bir kayanın bilgisini edindiklerini ama görme fırsatları olmadığını belirtir.

Kızlaroturağı Kilise

Kızlaroturağı yerleşiminin kuzey kenarında, Kızlaroturağı kaya kütlesinin ilk yükselmeye başladığı alanda doğu batı uzantılı bir yapı bulunmaktadır. Yapının doğusu yarım daire dışa çıkık bir apsis ile sonlanmaktadır. Bir kilise olan yapının kuzey duvarı arazinin yüksek kotuna dayanmaktadır. Tek nefli olan kilisenin kuzeydoğu köşesi toprak yığıntısı ve çalılık altındadır. Yapının güneydoğu köşesinde ise apsise bitişik bir pastoforya oda uzantısı görülmektedir. Kilise, Sumbas ilçesi Alibeyli beldesine bağlı Buzağ Dağ güney yamacında 2012 yılında araştırmada tespit edilen antik yerleşimin kilisesi ile plan açısından büyük benzerlik göstermektedir. Kilisenin güney duvarları yer yer 1 m.'ye kadar yükselmektedir. Yapının güney cephesinde görülen açıklık Buzağ Dağ ve Karapınar-Işıklar kiliselerinde olduğu gibi güneye açılan bir kapı olmalıdır. Öte yandan çok sıkı makilikten dolayı ba-



Fotoğraf 83 - Sumbas, Kızlaroturağı Kilise Mozaik

tıya uzanan duvar bitimi tam incelenememiş ve yapının batı kısmında narteks olup olmadığı anlaşılamamıştır. Kilisenin zemini çok renkli mozaiklerle bezelidir. Kilise haritada M35c3 paftası kuzey 37°32'24.89" ve doğu 35°58'14.44" yer noktasında konumlu olup 543 m. rakımdadır (Foto. 81-83).

Topaktaş Yazıtlı Kaya

Kızlaroturağı kaya kütlesinin 2 km. kuzey kuzeydoğusunda tarla ortasında tek bir kaya bulunmaktadır. Yazıtlı kaya, M35c3 paftası kuzey 37°32'49.76" ve doğu 35°58'25.65" yer noktasında konumlu olup 486 m. rakımdadır. Kayanın yazıtı barındıran güney cephesi perdahlanmıştır. Kayanın 6 x 8 m. boyutunda güney cephesinin alt kısmında dört satırlık Grekçe yazıt bulunmaktadır. Topaktaş Yazıtlı Kaya Anıtı Karatepe kazı ekibi tarafından tespit edilmiş ve G. E. Bean'ın çevirisiyle yayınlanmıştır. Yazıt, dağ tanrısına ithaf edilmiştir (Alkım 1950: 535- 536).

Kölemitli Antik Çiftlik

Akçataş köyü, Gölbeleni tepesinin kuzeydoğusunda kuzeye Diniker Dağına giden yol üstünde Uçuk Tepe'nin batı eteğinde Kölemitli mevkinde in situ ve yerinden



Fotoğraf 86 - Sumbas, Kölemitli İşlik

oynatılmış çeşitli işlik taşlarının yanı sıra çeşitli kaba günlük kullanım ve saklama kaplarına ait seramik parçaları görülmüştür. Son derece dağıtılmış antik çiftlik alanında yoğun bir üretim faaliyeti olduğu günümüzde tahrip olan su sisteminden anlaşılmaktadır. Antik Çiftlik haritada M35c3 paftası kuzey 37°31'29.91" ve doğu 35°57'56.93" yer noktasında konumlu olup 486 m. rakımdadır (Foto. 86).

Eski Kışla Antik Çiftlik

Akçataş köyü, kuzeye Yellimazı'ya giden yolun doğusunda Karayanıklar Mahallesinin güneyinde bulunan Dikilitaş tepe ve Ortaç Tepe ortasındaki haritada isimsiz üçüncü tepe Roma karakolu Eski Kışla'ya giden toprak yolun doğu kenarındadır. Antik yapının duvar kalıntıları kısmen ayakta ama dağılmış olduğundan planı okunamaz durumdadır. Etrafta işlik taşı ve seramik parçaları bulunmaktadır. Çatı kiremitleri ve günlük kullanım saklama kapları parçaları görülmüştür. Antik çiftlik, haritada



Fotoğraf 84 - Sumbas, Eski Kışla Antik Çiftlik

N35b2 paftasında 393 m. rakımda kuzey 37°28’35.90” ve doğu 35°56’40.72” yer noktasında konumludur (Foto. 84).

Eski Kışla Roma Karakolu

Akçataş köyünden kuzeye Yellimazı’ya doğru dağların sırtından giden yolun doğusunda Karayanıklar Mahallesinin güneyinde bulunan Dikilitaş Tepe ve Ortaç Tepe ortasındaki haritada isimsiz üçüncü tepenin burun yaptığı yükseltide konumludur. Yükselti Akçataş köyünün doğusunda Gencali köyünün batısında kuzeye uzanan vadiye 370 m. rakımda bir gemi gibi uzanarak vadiyi görmekte-



Fotoğraf 85 - Sumbas, Eski Kışla Karakol

dir. Vadi güvenliğini kontrol etmek için seçilmiş mükemmel bir görüş alanına sahiptir. Ancak bir askeri yapının konumlanacağı bir alan özelliğine sahip alanda iri blok taşlardan oluşan duvar kalıntıları, dağıtılmış olup, yapı planı okunamaz durumdadır. Roma dönemine ait bir askeri karakol olarak tanımlanan yapı haritada N35b2 paftasında ve kuzey 37°28’20.32” ve doğu 35°56’57.36” yer noktasında konumludur (Foto. 85).



Fotoğraf 88 - Sumbas, Yediyokuş Roma Karakol

Yediyokuş Roma Karakolu

Yapı kalıntıları, Akçataş köyünden başlayıp dağ sırtında Eski Kışla karakolu yönünde güneyden kuzeye devam eden yolun ve Yediyokuş Tepenin doğusunda Mescit Tepenin güneye doğru burun yaptığı uzantının bir alt kotunda konumlu yükselti üstünde 575 m. rakımda bulunmaktadır. Sırtın doğusunda bulunan vadiyi baştan sona görebilen kalıntılar



Fotoğraf 89 - Sumbas, Yediyokuş Roma Karakol



Fotoğraf 90 - Sumbas, Yediyokuş Roma Karakol

bir Roma İmparatorluk dönemine askeri karakoludur. Son derece tahrip edilmiş olmasına karşın yer yer temel taşları, güney eteğinde in situ kalmış kapı söveleri görülmektedir. Yediyokuş Roma çeşmesinin 100 m. batısındadır. Haritada M35c3 paftasında kuzey 37°30’18.32” ve doğu 35°57’19.37” yer noktasında konumludur (Foto. 88-90).

Yediyokuş Çeşme

Akçataş köyü, Yediyokuş mevki Yediyokuş Roma karakoluna giden toprak yolun dönemecinde yer almaktadır. Yapının üst tarafı yok edilmiş, alt kısmı, su oluğu ve yandaki blok taşları görünebilir durumdadır. Haritada M35c3 paftasında 37°30’19.84” ve doğu 35°57’15.27” yer noktasında konumludur (Foto. 87).

Yellimazı Çeşme

Akçataş köyü Yellimazı mevki’nde, başındaki çınar ağacının gölgesine etrafını çevreleyecek şekilde bir kır kah-

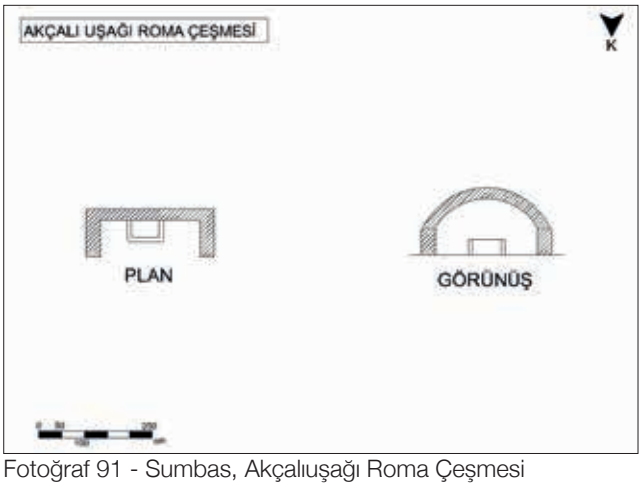


Fotoğraf 87 - Sumbas, Yediyokuş Roma Çeşmesi

vehanesi yapılmış ve çeşmenin ağzı beton duvar ile günümüzde perdelenmiştir. Yapının bir tek suyun aktığı oluk taşı ve oluğun her iki yanında destek olduğu blok taşlar özgündür. Çeşme, günümüzde de kullanılmaktadır. Haritada M35c3 paftasında olan yapı kuzey 37°31'03.78" ve doğu 35°57'47.80" yer noktasında konumludur.

Akçalıuşağı Çeşme

Çeşme, Akçataş Köyü, Akçalıuşağı mevki Evren Tepe'nin batı eteğinden geçen köy yolu Köseli antik yerleşimi geçtikten sonra Demirciler mahallesine ulaşmadan önce yolun batısında vadi içinde konumludur. Büyük ölçüde yıkılmış olan çeşme oluğunun üstünü örten tonozu ayakta kalmamıştır. Çeşme oluğunun üstü yarım daire kemerle belirlenmiş 2,20 m.'lik bir duvar yükselmektedir. Çeşme, haritanın N35b2 paftasında kuzey 37°27'56.89" ve doğu 35°57'06.43" yer noktasında konumludur (Foto. 91-92).



Fotoğraf 91 - Sumbas, Akçalıuşağı Roma Çeşmesi



Fotoğraf 92 - Sumbas, Akcalıuşağı Çeşme

Akçataş Nekropolü

Akçataş köyü kuzey çıkışında halk arasında saylık denilen kireç sırtında kayaya oyma mezarlardır. Tahrip olmuş mezarlıkta az sayıda mezar tespit edilmiştir. Biri, yola yakın olanı yeni kazılmış olmakla plan tipine ilişkin bilgi verir durumda olup bölgenin diğer kaya mezarlarıyla aynı özelliktedir. Nekropol, haritada N35b2 paftasında kuzey 37°27'51.2" ve doğu 35°56'21.9" yer noktasında konumludur. 1,4 hektarlık bir alana yayılan nekropol halk arasında Akçalı olarak da isimlendirilmektedir (Foto. 93).



Fotoğraf 93 - Sumbas, Kırıkköprü Yapı 1

Kırıkköprü Antik Yerleşim

Mehmetli Beldesi, Çiçeklidere yolunda kuzeye giden yol üstünde Mehmet Okur evinin arazisinde mozaikli zemin parçaları in situ olarak görülmüştür. Ayrıca burada kaçak kazılarla dağıtılmış duvarların yanı sıra arazinin kenarlarına sınır oluşturmakta kullanılmış çok sayıda kaliteli



Fotoğraf 94 - Sumbas, Kırıkköprü Yapı 1

perdahlı ve yivli kesme blok taşlar görülmüştür. Mehmet Okur'un evinden 100 m. kuzeydoğu yönüne gidildiğinde yumuşak eğimli düzlenmiş bir alanda antik yerleşimin kurulu olduğu, ne var ki, tüm yapı örgü taşlarının sökülerek tarla sınırlarında veya başka yapılarda kullanılarak yerleşimin yüzeydeki kalıntılarının yok edildiği anlaşılmaktadır. Antik yerleşim, M36d4 kuzey 37°34'44.8" ve doğu 36°02'32.7" yer noktasında konumludur (Foto. 94-95).



Fotoğraf 95 - Sumbas, Akçataş Nekropol, Mezar 8.

Kırıkköprü Tapınak

Mehmet Okur'un evinin 100 m. kuzeybatı yönünde Müslüm Okur'a ait olduğu öğrenilen yola yakın boş arazide kaçak kazı ile açığa çıkarılmış üç cephesi ayakta duran kuzeybatı duvarı yıkılmış kesme blok perdahlı taşlarla örülü bir yapı belgelenmiştir. Yapının 10 m. batısında çalılıklar arkasına konmuş tapınağa ait sıra sıra dizili profilli kesme blok süt beyaz mermerden korniş taşları bulunmuştur. Yapı malzemesi olarak mermerin kullanımı bölgede yok denecek kadar azdır. Ender bulunan bir malzeme kullanılarak önem atfedilmiş yapı bir tapınak olmalıdır (Foto. 97-98).



Fotoğraf 97 - Sumbas, Köprü Tapınak Taşları



Fotoğraf 98 - Sumbas, Köprü Tapınak Taşları

Kırıkköprü Oda Mezarlar

Sumbas İlçesi kuzeybatısında yer alan Çiçeklidere yolu üstünden Kırıkköprü mevkinde Okur ailesi arazisi ile Çiçiloluk arasında yol üstünde 2 adet oda mezar görülmüştür. Mezarlar yol yapımı esnasında açılmış ve makine operatörleri tarafından içleri tekrar toprakla doldurulmuş olduğundan herhangi bir kültür malzemesi görülememiştir. Oda Mezarlar, M36d4 paftasında kuzey 37°34'40.8" ve doğu 36°02'31.2" yer noktasında konumludur.

Kırıkköprü- Çiçiloluk Roma Su Havuzu

Kırıkköprü antik yerleşimden 500 m. kuzeyde Karanidere mevkide yöre halkınca Çiçiloluk tanımlı bir yapı bulunmaktadır. Çiçiloluk, beşik tonozlu üstyapı örtüsü olan ve ön cephesi yarım daire kemerli bir dörtgen yapıdır. Yapı tabanında bulunan dörtgen havuza pınar suyu gelmektedir. Günümüzde köylüler tarafından havuzun üstü suyun temiz kalması için kısmen betonlanmıştır. Havuzdan çekilen bir su hattı Çiçeklidere yolu üstünde geniş viraj yapan noktaya çeşmeye ulaşmaktadır. Araştırmada bulunan diğer Roma dönemi oluklu su havuzları ile benzer olan yapı halen işlevlidir. Roma su havuzu, M36d4 paftasında kuzey 37°34'51" ve doğu 36°02'46.5" yer noktasında konumludur.

Kalkan Antik Kalıntılar

Kırıkköprü Karanidere mevkinin kuzeydoğusunda Çoban Dağı arkasında kuş uçuşu ±7km mesafede olan Kalkan mahallesinde küçük ölçekli bir antik yerleşim kaçak kazı ile tümden tahrip edilmiştir. Kaçak kazı çukurlarında örgü duvar kalıntıları görülmüş ve kazı toprak yığınının üstünde de seramik parçaları toplanmıştır. Antik kalıntılar, M36d4 paftasında kuzey 37°34'54.27" ve doğu 36°03'17.16" yer noktasında konumludur.

Çem Kale

Çiçeklidere yolu üstünde Sumbas ilçesine 22 km. mesafedeki Çem Kale, bir kayalık kütlenin burnunda konumludur. Günümüzde bir Ortaçağ kalesi olarak tanımlı kalenin bulunduğu alanın çevresindeki kayaların bir kısmının

işlenmiş olduğu fark edilmiştir. Çalışma, kalenin incelenmesinden çok alanın taranması ve incelenmesi şeklinde sürdürülmüştür. Kale, Karatepe Kazı Ekibi tarafından fotoğraflanmış ve çeşitli yayınlarda inceleme konusu olmuştur.[2] Kale duvarlarında ve kapı sövesinde devşirme malzeme bulunmaktadır. Bizans döneminde yapılan kaleye M.S. 12 ve 13'üncü yüzyıllarda yeni duvarlar ve kale içine küçük bir kilise eklenmiştir (Edwards 1987: 116). Çem Kale, M36d4 paftasında kuzey 37°33'0.8" ve doğu 36°02'24.8" yer noktasında konumludur.

Çem Kale Kült Alanı- Basamaklı Kaya Anıtları

Kalenin kuzeye bakan ön cephesinde yer alan geniş bir alanda işlenmiş kayalar bulunmaktadır. Söz konusu kayalardan nişli olanı Karatepe ekibi tarafından görselleştirilmiş ama kültürel ve dönemsel tanımlaması yapılmamıştır. İlk yayında yerel halk tarafından "Karakol Taşı" olarak adlandırıldığı belirtilerek Romalılar döneminde mevcut bir mahalli külte ait olduğu düşünülmüştür (Bossert ve Alkım 1947: 9) Araştırmada ikinci bir basamaklı kaya anıtı ilk defa tespit edilmiştir. Kuzeye bakan cephesinde bir nişi olan ilk kaya anıtı ile Çem Kale kapısı arasında kalan kaya kütlesinde bulunan ikinci basamaklı kaya anıtının benzerleri Orta Anadolu'da Frig kültüründe görülmüştür. Çem Kale 'basamaklı kaya anıtları" bölgede Kızlaroturağı ile birlikte türünün ilk buluntularıdır. Çem Kale Kült Alanı, M36d4 paftasında kuzey 37°33'06.67" ve doğu 36°02'26.53" yer noktasında konumludur.

Çem Kale Kilise

Çem Kale'nin doğusunda dağın güney yamacında kesme blok taş ve küçük paket taşlar ile duvar örgülü, planı ve örgü teknikleri farklı yapım evrelerine sahip olan bir yapı görülmektedir. Doğu- batı uzantılı yapının doğusunda yarım daire şeklinde dışa çıkık birimin apsis olduğu anlaşılmaktadır. Apsis zemini nefin zemin kotundan çok daha aşağıdadır. Böylelikle apsis bir yarım daire kule şeklindedir. Edwards araştırmasında apsisin dıştan çokgen olduğu belirtmekteyse de günümüzde bu bilgiyi teyit etmek mümkün değildir. Yapının batısında yer alan bir Roma İmparatorluk dönemi yapısı kilisenin narteksine dönüştürülmüş olmalıdır. Yapının doğusunda 100 m. mesafede kuzey güney yönünde uzanan yumuşak eğimli bir alanda yapıların taşları sökülerek öbek öbek toplanmış durumdadır; burası Roma imparatorluk döneminden Erken Bizans dönemine devam eden bir antik yerleşim yeri olmalıdır (Alkım 1947: 10).[3] Çem Kale Kilise, M36d4 paftasında kuzey 37°33'02.48" ve doğu 36°02'31.00" yer noktasında konumludur.

Doğu Anadolu platosunu Çukurova ile bağlayan tarihi yol üstünde bulunan Çem Kale'nin konumlandığı kaya kütlesi ve çevresi tüm Doğu Ovalık Kilikya'yı, batıda Anavarza Kalesi ve doğuda Çardak Kalesi'ni görüyor olmakla son derece stratejik öneme sahiptir. Ayrıca dağların etkileyiciliği dağ, gök ve veya hava tanrılarına tapan kültürlerin kült alanı olarak kullanılmış ve bu kutsal alanda çeşitli dönemlerde inanışlara göre tapınak ve kilise yapılmış olmalıdır. Antik yolu koruyan, Ortaçağ'da yapılmış şekliyle günümüze kalan Çem Kale'nin yerinde ise olasılıkla önceki dönemlerin yönetimleri en azından bölgede çok iyi lojistik ağ kurduğu gözlemlenen Roma İmparatorluğunun bir kale veya askeri karakolu olmalıdır.

Kölete Tapınak Alanı

Mehmetli Beldesi, Kölete mevkinde debisi yüksek ve suyu son derece lezzetli bir su kaynağının kuzeydoğusunda yüksek bir düzlükte düzgün kesilmiş süt beyaz mermerden büyük yapı taşları görülmüştür. Taşların bulunduğu alanın yüksekliği, doğal bir arazi yüksekliği olmayıp bir yapı temeli üstündeki yığıntının toprakla düzeltilmiş hali şeklindedir. Yüksek kalitede malzeme ve işçiliğe sahip olan mimari elemanlar bir tapınağa ait olmalıdır. Alan yüzeyinde yapılan gözlem toprağın ±0.60 m hemen altında tapınağın platformu- stylobat bulunmaktadır. Tapınak alanına gelmeden önce görülen 4- 5 köy evinin bahçe duvarlarında sütun başları ve profilli kaide gibi mimari elemanlar görülmüştür. Kölete Tapınak Alanı, M36d4 paftasında kuzey 37°31'06.2" ve doğu 36°03'29.8" yer noktasında konumludur (Foto. 101).



Fotoğraf 101- Sumbas, Kölete Tapınak ve Yaşantı Alanı

[2] Hansgerd Hellenkemper, Burgen Der Kreuzritterzeit in Der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien Bonn. 176: 216-7; Robert W. Edwards, The Fortificarions of Armenian Cilicia. Washington D.C., 1987: 113

[3] Alkım, Kilise ve kaya anıtından yola çıkarak Çem Kale'nin bulunduğu alanın eski devirlerde de meskun olduğunu düşünmektedir. Edwards da bir Bizans yerleşiminin olduğu ve hatta kaledeki devşirme yazıtlı ve kabartmalı mermer parçaların bu yerleşimden kullanıldığını belirtmektedir. Edwards 1987: 113-117.

Çobanlı Antik Yerleşim

Mehmetli Beldesi, Kölete mevkinin kuzeybatısında Kölete Tapınak alanından 500 m. kuzey batıya yürüdüğünde Çobanlı tepenin yamacında teraslar üstünde duvar kalıntıları bulunamktadır. İri kesme taş-



Fotoğraf 102 - Sumbas, Çobanlı Antik Yer Yapı



Fotoğraf 103 - Sumbas, Çobanlı Antik Yer Yapı

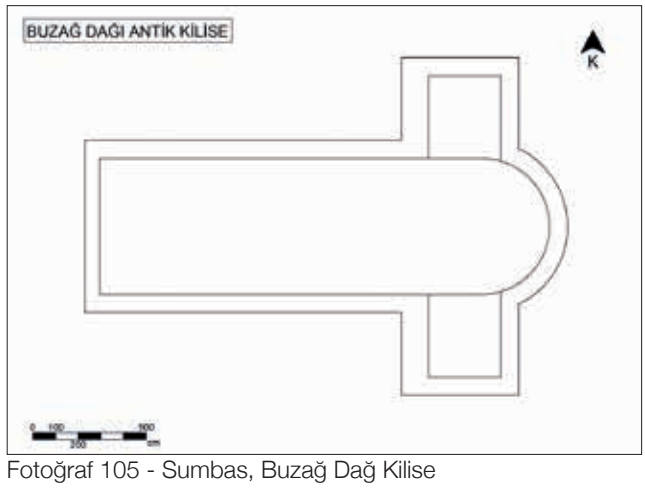
larla örülmüş duvarların oluşturduğu dörtgen planlı yapılar bitişik düzende dar bir sokağın her iki yanına dizili konumdadırlar. Yamaçta kuzey-güney doğrultusunda uzanan, sokak denilecek boşluklar ile geçişler yapıların kuzeye yamacın üstüne doğru yayıldığı gözlenmiştir. Duvarları sağlam ayakta kalmış bir yapının 2 üniteli bir planı olduğu görülmüştür. Sokaktan giriş kapısı olan yapının ikinci ünitesine birinciden geçiş yapılmaktadır. Az sayıda kaba günlük kullanım ve saklama kapları parçaları yüzeyde görülmüştür. Çobanlı Antik Yerleşim, M36d4 paftasında kuzey 37°31'11.4" ve doğu 36°03'15.5" yer noktasında konumludur (Foto. 102-103).

Buzağ Dağ Antik Yerleşim

Mehmetli Beldesi, 527 metre rakımda Buzağ Dağı güney yamacında geniş bir alana yayılan ve tepenin altına kadar teraslar halinde devam eden bir yerleşimdir. Buzağ Dağ antik yerleşimde önem verilen yapılarda kaliteli işçilikli kesme blok taşlar kullanıldığı görülmüştür. Alanda diğer yerleşimlerden farklı olarak Geç Antik dönem seramik kırıkları yanı sıra yeşil sırlı Ortaçağ seramik parçaları görülmüştür. Buzağ Dağ Antik Yerleşim, M36d4 paftasında kuzey



Fotoğraf 104 - Sumbas, Mehmetli Buzağ Dağ Kilise



Fotoğraf 105 - Sumbas, Buzağ Dağ Kilise

37°31'28.53" ve doğu 36°03'40.66" yer noktasında konumludur.

Buzağ Dağ Kilise

Buzağ Dağ Antik yerleşimin eteğinde, makilik içinde düzlüğe yakın yerde doğu batı doğrultulu yerleştirilmiş ve kesme blok taşlar ile örülmüş büyük bir yapı bulunmaktadır. Yapının doğu kenarında içte ve dışta yarım daire şeklinde dışarı çıkık apsis bulunmaktadır. Apsisin her iki yanında ise dörtgen odacıkları ayaktadır. Tek nefli bir kilise olan yapının güneyinde, batı kenarına yakın lentosu ayakta kalmış bir kapı girişi bulunmaktadır. Yapının batı kenarında narteks duvar taşları yok edilmiştir. Buzağ Dağ Kilise, M36d4 paftasında kuzey 37°31'27" ve doğu 36°00'55.6" yer noktasında konumludur (Foto. 104-105).

Sonuç

Sumbas ilçesinde tespit edilen arkeolojik varlıkların antik yerleşim türü olarak sayıca çok ve yaşantı gören kültürlere ilişkin çeşitli bilgi veriyor olması ilçenin konumlandığı bölgenin tarih zenginliğini ortaya koymaktadır. Tarihi askeri ve ticari yollar üstünde olup kuzey güney aksında Doğu Anadolu Platosu ile Çukurova'nın doğu kesimi arasında bağlantı kuran bir bölge olması stratejik önemini ortaya koymaktadır. Tespit edilen antik yerleşimler arasında Karaşıh antik yerleşimi, ölçek olarak en büyük ve tarihsel olarak en eski olduğunu düşündürten kültür malzemesi barındırmaktadır. Öte yandan bölgede Roma İmparatorluk döneminde askeri lojistik ağının planlı ve sıkı bir düzeneği olduğunu, Roma su havuzu, çeşmeleri ve karakolları kanıtlanmaktadır. Ayrıca, irili ufaklı birçok yerleşimde benzer tarzda duvar örgüsü görülmesi bölgede belli rakımdaki yerleşimlerin ortak bir kültüre sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sumbas ilçesinde tespit edilen arkeolojik varlıklar ve ayakta kalan yapılarının çokluğu ve aynı tarzda anıtsal yapı örneklerinin bulunması Sumbas ilçesinde kültür turizminin olanaklılığını da göstermektedir.

Kaynakça

Bossert, H. Th., ve U. Bahadır Alkım, 1946.
Karatepe Kazıları (Birinci Ön Rapor). İstanbul.

Bossert, H. Th., U. Bahadır Alkım., 1947.
Kadirli ve Dolayları (İkinci Ön Rapor). İstanbul.

Alkım, U. Bahadır., 1950.
"Üçüncü Mevsim Karatepe Çalışmaları: Kazı ve geziler". Belleten. XIV.56: 515- 542.

Alkım, U. Bahadır., 1959.
"Güney – Batı Antitoros Bölgesi' nde Eski Bir Yol Şebekesi" Belleten. XXIII. 89: 59- 76

Edwards, Robert W., 1987.
The Fortifications of Armenian Cilicia. Washington D.C.

Hayes, J. W., 1972
Late Roman Pottery. London

Hellenkemper, Hansgerd., 1976
Burgen der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien Bonn.

Hild, F., ve Hansgerd Hellenkemper., 1990.
Kilikien und Isaurien, Tabula İmperii Byzantini, Band 5.

Keay, S.J., 1984.
Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean: A Typology and Economic Study: The Catalan Evidence.

BAR- IS 196.
Oxford. British Archaeological Reports.

Şenyurt, Yücel S., 2006.
Yüceören: Hellenistic and Roman necropolis in Eastern Kilikia. Baku-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline Project publications of archaeological salvage excavations 1. Ankara.

Tülek, Füsun., 2007.
"Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2006" TÜBA- KED. 6: 63- 76

Tülek, Füsun., 2009.
"Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri Çalışması (2007- 2008)" TÜBA- KED. 7: 7- 23

Tülek, Füsun., 2010.
"Osmaniye Arkeolojik Varlıklar Envanter Çalışması 2009" TÜBA- KED. 8: 43- 64